

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

ROAN KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Allmenningen og Været
- Fjellseteren og Fagerdalsseteren
- Kiran og Joskjør
- Utro, Eian, Nordstian og Grønningen

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadresse: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

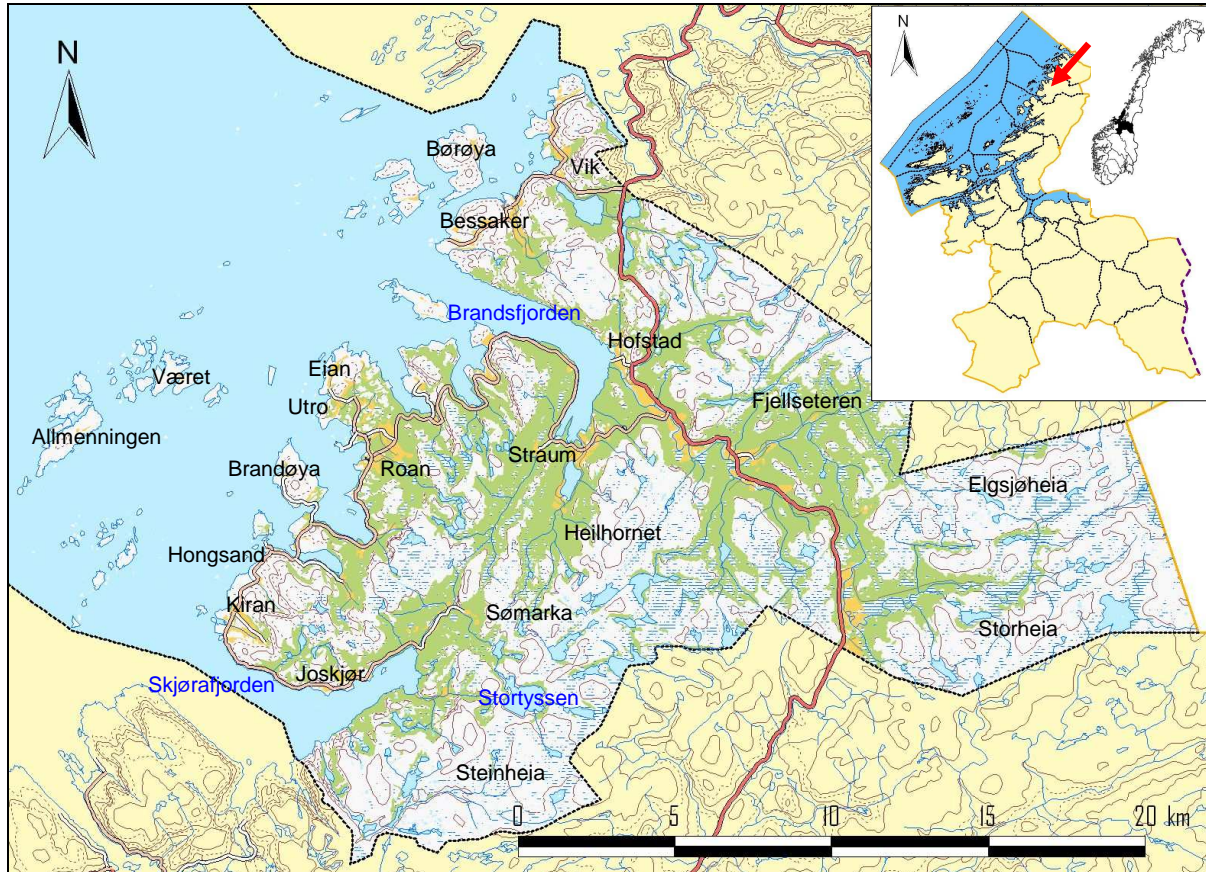
TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Roan kommune	DATO 06.03.2006
FORFATTER Vigleik Stusdal	ANTALL SIDER 43
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Kulturlandskap Roan
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Allmenningen og Været	4
3	Fjellseteren og Fagerdalsseteren	16
4	Kiran og Joskjør	24
5	Utro, Eian, Norstian og Grønningen	34
6	Kilder.....	43

1 Beskrivelse av kommunen

Roan kommune ligger på den nordlige halvdel av Fosen-halvøya og har et landareal på 373 km², figur 1. Hver av de drøyt 1000 innbyggerne har derfor et stort areal å boltre seg på. Kommunesenteret heter Roan, og er som de andre grendene i kommunen et lite, men trivelig sted.

Figur 1. Kart over Roan kommune. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesnr MAD 12002-R127454.

Roan har en variert natur med bratte fjellsider og mange små fjordarmer med trivelige, små grender ofte liggende innerst. Det er lett å finne spennende fotomotiver i kommunen, og naturen og sjøen er noe av det som gjør kommunen attraktiv for tilreisende.

På Kråkøya finner du kommunens største arbeidsplass (dersom du ser bort fra kommunehuset). Her drives oppdrett av laks, og slaktning av laks både av egen produksjon og slaktning for andre oppdrettsanlegg i distriktet. Kråkøya er for øvrig fra gammelt av et kjent handelssted på Trøndelagskysten. Her var i eldre tider hovedsete både for lensmann og distriktslege.

Ellers er de fleste grendene preget av jordbruk. Her er svært mange små bruk med oppstykkete arealer, men også en del bruk med større, sammenhengende arealer som er i full drift. Bruka i drift leier i mye av jorda på de mindre, nedlagte bruka, slik at det meste av den fulldyrka jorda ennå er i drift. Lyngheier og udyrka beitemarker er til gjengjeld for en stor del gått ut av drift. På tross av at Roan er en kystkommune, har det vært seterbruk flere steder. Fjellsetene er i dag den best bevarte setergrenda i kommunen. I tillegg til jordbruk, var fisket

tidligere en viktig næring for mange i Roan. I Brandsfjorden var det bl.a. et rikt torskefiske om vinteren.

Noen av grendene i kommunen er Lonin/Momyr (med bureisingsbruk oppdyrket for ca. 70 år siden), Straum, Sumstad, Roan, Utro, Kiran og Bessaker. I tillegg har kommunen flere øyer, som tidligere var bebodd, som Allmenningen, Været og Terningen. Annsteinsundet på Været utgjør et unikt kulturmiljø, og Allmenningen og Været er del av et nasjonalt verdifullt kulturlandskap med gårder og kystlynghei.

I Sumstadgrenda ligger, som flere andre steder i kommunen, velstelte gårder omgitt av bratte fjell. Her finnes også en god havn, med ei naustrekke som er av de lengste i Roan. På Utro ligger bygdetunet i kommunen, der det er bevart en gammel fiskarheim og en brygge- og naustrekke. Ved Roan bygdetun er det hver sommer et kulturarrangement, Utro-dagan, med bl.a. kapproing og kappseilas i tillegg til andre aktiviteter.

Handelsstedet Bessaker har lange tradisjoner som trafikknutepunkt og handelssted fra den tida sjøveien var eneste kommunikasjonsåre langs kysten. I dag er det dagligvarehandel, kro og rorbuanlegg i Bessaker. Bessaker er også kjent for den årlige Fiskefestivalen, som hver sommer arrangeres den tredje helga i juli. Festivalen har foruten fiskekonkurranse en rekke underholdningsaktiviteter og salgsboder. Roans-ustillinga, som bl.a. har ulike former av gammel håndverkskunst som tema, er også en del av Fiskefestivalen.

Undersøkelsesområdene

På et møte mellom representanter for prosjektet og Roan kommune 6.4.2005 ble det besluttet å arbeide videre med følgende fire områder: Allmenningen og Været, Fjellseteren og Fagerdalsseteren, Kirran – Joskjøra og Utro – Eian – Nordstian – Grønningen.

Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk i kulturlandskapet.

Roan har et verdifullt kulturlandskap med mange tradisjonelle bygningsmiljøer, særlig rundt Annsteinsundet, og gamle kulturmarker, f.eks. i form av kystlynghei. De største utfordringene i områdene er knyttet til mangel på drift, gjengroing og til dels intensivering av drifta.

Allmenningen og Været er et ennå svært godt bevart kystkulturlandskap som er representativt for ytre Fosen. Området kan karakteriseres som et spesielt verdifullt område når det gjelder arkeologiske kulturminner i tilknytning til landskapet (Liavik 1996). På relativt små arealer er det samlet tallrike tufter etter båtstøer og hus fra før vikingtiden, her er bevart en rekke rorbuer og brygger fra 17- og 1800-tallet, hele gårdsmiljø er bevart og det er en rekke andre spor og rester etter eldre tiders ressursutnyttelse og tradisjoner (Liavik 1996). Området har lang kontinuitet i kulturpåvirkning, både kulturhistorisk og biologisk/økologisk. Landskapet er fremdeles helt åpent og det fins et mangfold av ulike typer velhevdede gamle kulturmarker, stedvis med en meget rik flora av beite- og slåttebetingede arter følsomme for gjødsel (Liavik 1996). Kulturlandskapet i området er svært helhetlig og interessant å oppleve, og det har nasjonal kulturlandskapsverdi.

Fjellseteren og Fagerdalsseteren er to setergrender som ligger kystnært i indre deler av Roan. Setervollene er ennå forholdsvis godt bevart, men bygningsmessig er det nesten bare seterstuene som står igjen. Området er i drift med beiting av setervollene og ligger flott til i et attraktivt naturområde som blant annet er brukt en del i friluftssammenheng. Dette er to av ganske få seterområder i denne del av fylket, noe som gjør at de er verdt å ta vare på.

Kiran og Joskjør er et representativt kystkulturlandskap med mange smågårdsmiljøer kombinert med noen større bruk, det hele innrammet av et flott landskap med fjell og fjord. Her finnes mange gamle bygninger, en del i svært god stand, samtidig som det aller meste av jorda er i drift. Blant annet på grunn av få inngrep, er jordbrukslandskapet preget av helhet. På grunn av de mange smågårdsmiljøene, hauger og knauser, steingarder naust osv. er området også preget av variasjon.

Utro, Eian, Nordstian og Grønningen er et variert kystkulturlandskap med mange fine smågårdsmiljøer, ei velholdt, tradisjonell naustrekke, lyngheier og et helhetlig og interessant kulturmiljø. Området byr på gode turmuligheter i lett terreng med muligheter for varierte opplevelser med utsiktspunkter, kulturminner og bademuligheter.

2 Allmenningen og Været

Befart: Medio september 2005.

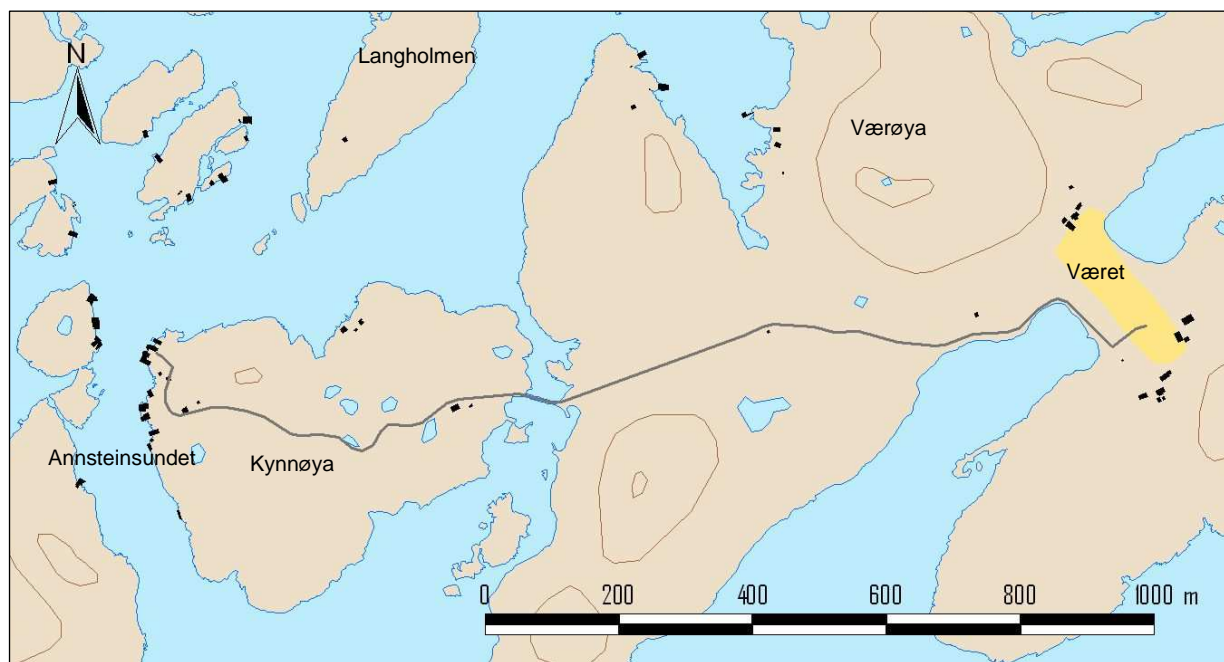
Hoh.: 0-94 m.

Beskrivelse av området

Allmenningen og Været er to fraflyttede øysamfunn som ligger i havgapet utenfor Roan, figur 2 og 3. Området er oppdelt med buktende strandlinje og mange mindre øyer og holmer. Landskapet på begge øyene er åpent og preget av kystlynghei, og her finnes en håndfull gårder på begge øygruppene, i tillegg til fiskeværer og handelsstedet i Annsteinsundet.

Figur 2. Kart over Allmenningen og Været. Innfelt: De bebygde deler av Allmenningen. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr MAD 12002-R127454 og Geovekst GV-L 0900.

Figur 3. Kart over bebyggelsen på Været og i Annsteinsundet. Kartdata: Geovekst GV-L 0900.

Området er registrert under navnet ”Allmenningsværet” i *Nasjonale registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag* (Liavik 1996). I den registreringa ble området plassert i klasse 1, som et av de trettente mest verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag og med nasjonal verdi.

Berggrunnen i området veksler mellom felt med migmatittgneis og felt med amfibolitt i begge øygruppene (NGU 2006). Amfibolittfeltene har imidlertid enkelte tynne soner med glimmerskifer og kalkspatmarmor. På Allmenningen er det to striper med kalkberg på sørøstsiden, og her har derfor vært marmorbrudd. Blant annet er her tatt ut stein til domkirka i Trondheim. Amfibolitt og særlig kalkrike bergarter forvitrer lett, og bidrar dermed til et næringsrikt jordsmonn. Gneis, som det er mest av, forvitrer noe saktere og frigir få plantenæringsstoffer.

Øyene her består for det meste av bart fjell. Farmandsøy, de nordligste partier av Værøya og store deler av Ytterøya og Vedøya har et tynt torvdekke. Den dyrka marka er for det meste knyttet til partier med strandavsetninger, som finnes i de lavestliggende partiene, særlig i tilknytning til bebyggelsen på Allmenningen og Værøya. Jorda er grunn og steinrik, og derfor vanskelig å dyrke opp. Samtidig gjør dette at den holder godt på varmen.

Nåværende og tidligere drift

Fra gammelt av var kombinasjon med jordbruk og fiske det vanlige på Allmenningen og Været. I sin tid ble kystskogen ryddet for å gi plass til røsslyngvegetasjonen. Dette vises tydelig av de store røttene man kan finne i myrene her ute. Ryddinga ble gjort bevisst for å skaffe vinterbeite, og dermed frigjøre tid til det livsviktige fisket. Hvor gammel denne driftsforma er i området, er vanskelig å si. Fra andre steder i landet vet man imidlertid at driftsforma har eksistert i over 4000 år, og dermed er en av de eldste kulturlandskapstypene vi har her i landet (les mer i vedlegg I til rapporten).

Begge øygruppene inkludert småholmene har trolig vært beitet og brent i uminnelige tider. Tidligere var det også vanlig med skrapslått over alt. Det ble blant annet slått med ljà hele veien oppover mot Allmenningkollen (Liavik 1996). Det var også vanlig med tang- og taresamling til fôr, og særlig var fingertare høyt skattet.

Tradisjonen med brenning av lynchheia for å få opp ny, frisk lyng og gras, ble holdt i hevd helt inn på 1990-tallet (Liavik 1996). Flere av småholmene og østlige deler av Allmenningen ble i senere tid brent systematisk omtrent hvert 6-7 år, senest i september 1995. Fra tradisjonelt å brenne om våren, gikk en over til å brenne i september, og det ble brent hyppigere enn det som var vanlig før.

Kombinasjonsbruk med fiske var vanlig til langt inn i etterkrigstida. På Været var det utskifting av innmarka i 1866, og den bruksstrukturen som finnes i området i dag, er resultat av dette. Tidligere lå teigene mer blandet og store sammenhengende arealer var mindre vanlig. I tillegg lå bygningene og tuna mye tettere sammen. Alle gårdene hadde sommerfjøs mot utmarka, hvor kyr og sauer beitet sammen. Sauen beitet ute hele året og om vinteren var det den eviggrønne røsslyngen som stod for mesteparten av fôret, i tillegg til tang og tare som ble skylt opp på land. Det var også beiting på de fleste holmene som hørte Allmenningen til, i noe mindre grad på Været sine holmer.

Et allsidig dyrehold preget den tradisjonelle drifta i området. På Værøya var bruka ganske jamstore, og den vanlige besetningen bestod av fire melkekyr, ca. 35 sauer, noen høns og gris. Inntekt skaffet de seg gjennom salg av smør til byen og av fisket. En viktig inntektskilde var dessuten laksefisket, og her var laksevarp flere steder. Under krigen var det tvangsdyrking av korn, men korndyrking har trolig vært vanlig før også (Liavik 1996). Ellers ble det dyrket poteter og grønnsaker på åkerlapper på innmarka.

På Allmenningen og Ytterøya er det i dag stående bygninger på seks bruk (her er sju eiendommer), foruten et bruk på Vedøya, figur 4. I tillegg finnes her fiskerboliger. På Været var det inntil ca. 1990 fire gårdseiendommer, da to av dem ble slått sammen.

Øyene har fra eldre tid og frem til etter siste verdenskrig hatt et fast innbyggertall på over hundre personer. Frem til ca. 1970 var det to butikker i området og en periode var hele tre butikker i drift. Det var felles skole mellom Allmenningen og Været, den stod på Kynnøya (det som i dag er undgdomshus). På 1960-tallet var det ennå rundt 50 fastboende bare på Været, men fraflytninga var begynt og skolen ble lagt ned allerede i slutten av tiåret. Den siste gården på Været ble drevet til 1972, og dette var siste fastboende, bortsett fra en fisker som ennå bor i ei brygge på Hannaholmen (er for det meste på fiske nordpå).

I fiskeværet og handelsstedet Annsteinsundet var det tidligere fiskemottak på to steder. Under vinterfisket var det et yrende liv i området, med folk fra fastlandet i alle de vel 50 bryggene og rorbuene i Annsteinsundet (i dag står bare et tjuetalls igjen). Da er det ikke vanskelig å tenke seg at det lå så tett med seglbåter i sundet at man nesten kunne gå tørrskodd over. Det store vinterfisket tok imidlertid slutt allerede før krigen, men en del av de gamle fiskerne var med i senere tid også. Det var også en god del folk som bodde her ute om sommeren, mens de om vinteren hadde tilhold på fastlandet.

Figur 4. På Allmenningen står det bygninger på seks gårdstun. De fleste er i brukbar stand og det ene fjøset er ennå delvis i bruk.

I dag er både Allmenningen og Været fraflyttet og gårdene er for det meste i bruk som feriesteder. Med fraflytningen har også gårdsdrifta blitt drastisk redusert. Inntil 2002 hadde tre brukere på Været 44 sauer hver beitende på øya. Også noen av småholmene ble beitet, blant

Figur 5. På Allmenningen beites det fortsatt med sau i lyngheia.

annet Kåløya og Langøya. I tillegg ble rundet 45 daa høstet til fôr. Det ble imidlertid slutt på denne drifta da det nye omsetningskravet for produksjonstilskudd ble innført. I 2005 beitet kun fem sauer på Været.

På Allmenningen er det fortsatt en bruker som holder arealet i drift, figur 5. Selv om noe innmark er lagt brakk, blir ca. 50 daa høstet og lagt i rundball. Graset brukes som tilleggsfôr for de rundt 100 dalasauene som går over hele øya vinteren igjennom. Rundt midten av 1980-tallet ble Allmenningen inngjerdet på midten (Liavik 1996). På eiendommene i østlige deler av Allmenningen ble både innmarka og utmarka gjødslet med kunstgjødsel der det var mulig å komme til. På grunn av det kupert terrenget, ble imidlertid sjelden knausene gjødslet. I dette området har det også blitt dyrket opp noe i senere tid.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Figur 6. Kystlynghei dominerer vegetasjonen både på Allmenningen og Været. Lyngheia fremstår ennå i god hevd, og er i bedre stand enn de fleste andre lyngheier i fylket.

ikke gammel lyng, og bare moderate mengder med einer finnes. Noen andre steder på øya er lyngen mye grovere, og det er i tillegg kommet opp faretruende mye einer. Man har imidlertid erfaring fra en lyngbrenning på 1980-tallet ved Allmenningskallen, der det etterpå ble godt beite.

Lyngheiene på Allmenningen vurderes til å ha stor regional og nasjonal bevaringsverdi. I *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag* (Liavik 1996) står følgende: ”Godt hevdede, fattige lyngheier utgjør en stor del av arealet på øyene, men innslag av kalkhei forekommer, både tørre og fuktige typer (Fremstad et al. 1991). Med unntak for kalkheiene har heiene et visst nordlig preg, forskjellig fra heiene i Sør-Fosen og øyene ved Trondheimsfjorden. En del regionalt sjeldne utforminger av lynghei er representert.

På østsiden av Allmenningen finnes en mosaikk av svært artsrike kalkrike tørrbakker og knauser, og lyng-, gras- og urterike heier som har vært beitet og trolig brent systematisk i svært lange tider, samt slått for en tid tilbake. Siste gang de ble brent er for ni år siden. Vanlige arter er bl.a. de varmekrevende artene lodnerublom, rundskolm, flekkmure, dunhavre, gjeldkarve og gulmaure. Olavsskjegg, murburkne og svartburkne fins på åpent

Allmenningen og Været er først og fremst preget av kystlynghei, figur 6. I tillegg finnes her noen innmarksarealer. På Været er all innmarka nå lagt brakk, mens på Allmenningen blir deler av innmarka slått. Den brakklagte innmarka preges i dag av sølvbunke og det har dannet seg store tuer mange steder. Sauen som beiter på Allmenningen har fri tilgang til å beite den brakklagte innmarka, men på grunn av høyt næringsinnhold i jorda og for lavt beitepress er dette ikke nok til å hindre at enga forfaller.

På Allmenningen beites hovedøya på helårsbasis med sau. Om vinteren fores dyra i tillegg med rundball, og det går med ca. halvannen rundball per sau i løpet av vinteren. Sauen beiter også mye lyng og kan være rundt på øya i flere dager uten å røre fôret, som de ellers har fri tilgang på. De eter også tang og tare som skylles på land.

Lyngen på øya er ung og frisk og utgjør et godt vinterbeite. Sør delen av øya har så å si

berg. Fjellarter som rødsildre og fjellmarikåpe er også vanlige arter. Andre vanlig forekommende arter er bl.a. vill-lin, kornstarr, hårsvæve, loppestarr, tvebustarr, storblåffjør, tiriltunge, smalkjempe, legeveronika, geitsvingel, tepperot, blåkoll, kattedot, rødsvingel, bitter bergknapp, bråtestarr, blåklokke m.fl. I vekselfuktige partier kommer arter som f.eks. hårstarr, blåstarr og gulsildre.

Den sjeldne arten markfrytle fins også i engvegetasjon på Allmenningen. På bar jord er typiske "barjordskolonisatorer" som gulmaure, sandarve og vanlig arve vanlig. Steder som er tydelig brannpåvirket har mye tiriltunge, tepperot, fjellmarikåpe, gulaks, smalkjempe, kvitkløver, storblåffjør og kornstarr.

De gamle slåttemarkene oppetter Almenningskollen er også svært artsrike og med varierende artssammensetning. På de friske partiene er bl.a. arter som skogstorkenebb (lavvokst), tågebær, tiriltunge, smalkjempe, fjellmarikåpe og dvergjamne vanlig, i tillegg til mange av artene en fant på tørrbakkene. Det ble også registrert marinøkkel og rødflangre.

Marinøkkel, rødkløver, jåblom, rødknapp og småengkall er også typiske arter for gamle kulturmarker, som var spesielt vanlig på knausene i innmarka.”

Ennå fremstår lyngheia på Allmenningen å være i svært god hevd, og tilstanden er bedre enn i de fleste andre kystlyngheier i fylket. Gjengroing er et forholdsvis lite problem på Allmenningen, og bare svært få trær finnes. Det er ikke observert gjengroing med skog og kratt, annet enn at eineren sprer seg enkelte steder. I tillegg står her noen enslige, krokete bjørker.

Det er ikke plantet bergfuru eller sitkagran på Allmenningen, noe som gjør området nokså unikt. Dette er en av få øyer med gamle gårdsbruk der det ikke er plantet sitkagran eller bergfuru. Dette øker verdien av kulturlandskapet her mye, og gjør området mer interessant, også som referanseområde til områder hvor disse treslaga er innført. Sitkagran og bergfuru er generelt et stort problem i lyngheier i Sør-Trøndelag.

På Været er ikke vegetasjonen undersøkt nærmere, men geologien og forholdene ellers er omtrent som på Allmenningen. Hele Værøya var tidligere beitet av sau (gammelnorsk sau krysset med annen rase), men denne drifta er nå slutt. Siden drifta nylig opphørte, er lyngheia ennå ikke preget av gjengroing og er i god stand. Det er likevel observert at lyngen er i ferd med å bli grovere og at det kommer opp skudd av rogn, som er en vanlig gjengroingsart i kystlynghei.

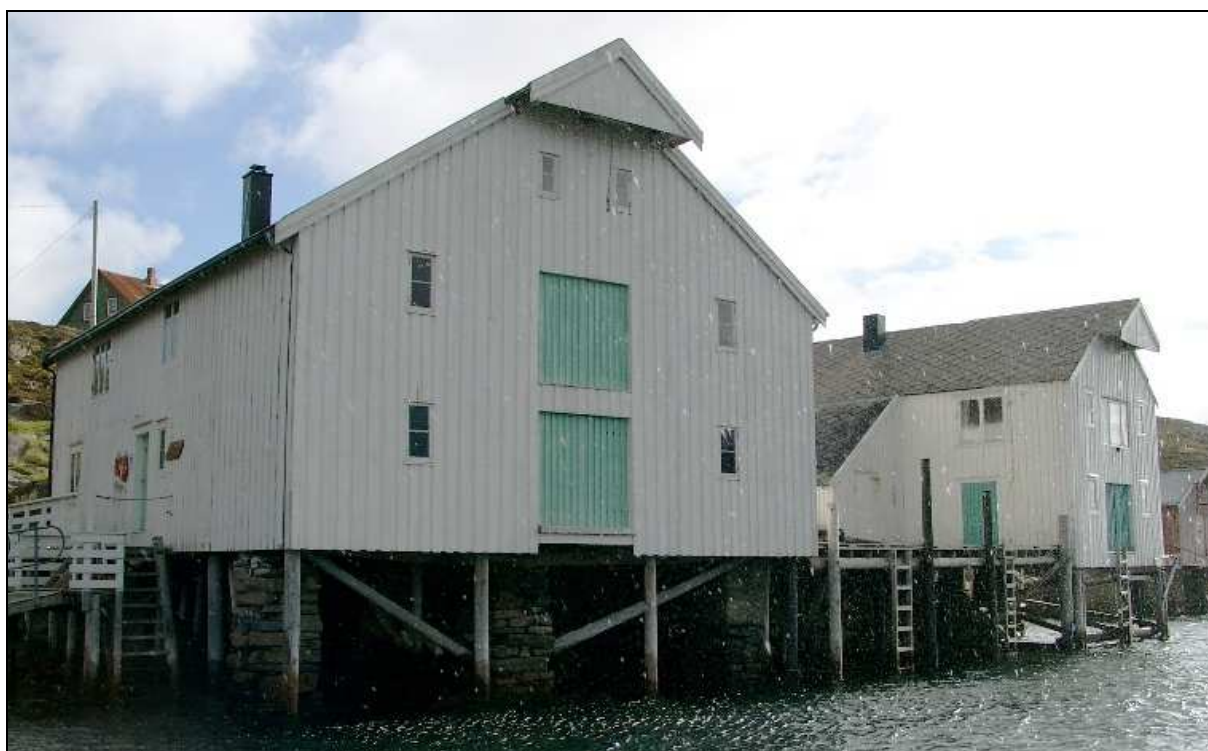
Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Både i Allmenningen og Været står de fleste gårdsbygningene ennå. Våningshusa er typiske små kysthus av trønderlåttypen, se figur 4. De er for det meste i god stand, og mange driftsbygninger er også i brukbar stand. Det er likevel både et fåtall våningshus (et på hver av øyene) og driftsbygninger som står til forfalls på begge øygruppene. Imidlertid er det mange av bygningene som sårt trenger litt vedlikehold, siden det harde været her ute tærer hardt på bygningene.

De eldste gårdsbygningene i området er fra rundt 1800 og flertallet fra begynnelsen av 1900-tallet. I tillegg til gårdsbygningene, er her noen fiskerboliger og et stort antall rorbuer, naust, brygger og andre bygninger knyttet til fisket. De eldste av disse er fra 1700-1800-tallet. I ”gamle dager” var det så mye som 52 brygger og rorbuer på Været (i dag står kun et tjuetalls tilbake), først og fremst tilknyttet Annsteinsundet. Både gårdshusa, fiskerboliger og en del rorbuer blir i dag brukt som feriesteder. Dette gjør at mange av bygningene holdes i stand.

I Annsteinsundet er det flere store bryggehus, og her var blant annet butikk i den nordligste av de store, hvite bryggehusene, figur 7. Butikken er lagt ned, men både det utvendige og innvendige er bevart. Det unike naust- og bryggemiljøet i Annsteinsundet blir tatt godt vare på, og alle de store bryggene er i god stand. Bare den eldste av bygningene, ei lita brygge, står nå til nedfalls. Statens havnevesen laget på begynnelsen av 1900-tallet fire dype brønner til folket som bodde i Annsteinsundet. Brønnhusa (taka over brønnene) er restaurert, og brønnene er i bruk den dag i dag.

Figur 7. De to store, hvite bryggene i Annsteinsundet er i svært god stand. I den fremste var det en dagligvarehandel som er bevart i sin helhet.

I Annsteinsundet var det også dampskipskai. Denne var så å si ødelagt, men ble bygd opp igjen rundt 1990. Han som bodde i det grønne huset like ovenfor kaia, hadde ansvar for å ta imot rutebåten, og drev også post og telefon samt at han drev med notfiske etter laks.

En gammel veg går mellom Annsteinsundet og gårdsbebyggelsen på Været. Den ca. 2 km lange vegen ble fornyet av kommunen rundt midten av 1950-tallet, men er nå i heller dårlig forfatning. Den er preget av dype traktorspor med gras i midten og er spesielt dårlig å bruke når det er bløtt.

Mellom gårdene var det ofte steingarder. På Allmenningen finnes imidlertid forholdsvis få steingarder, og de som står er i noe dårlig forfatning. På Været står store steingarder mellom gårdene, og mye av disse ble satt i stand allerede for rundt 20 år siden. Steingardene er flotte

elementer i kulturlandskapet og forteller samtidig om hardt arbeid og vern om dyrka mark i tidligere tider.

Figur 8. Spor etter torvtekt kan sees som slike torvdammer i myrene. Det er også muret opp vegger som ble brukt som tilgang til torvlandet.

Figur 9. "Rogna" er det eldste treet på Allmenningen og var tidligere også det eneste. I dag har det fått selskap grunnet en forsiktig begynnende gjengroing.

Det er ryddet mye stein fra jorda både på Allmenningen og Været, og mye av denne steinen gikk nok med til steingardene. Men her finnes også flere rydningsrøysere, som er hauger av stein som er ryddet fra jorda. Enkelte av rydningsrøysene er riktig store, på Været opptil 40 m i diameter.

Det var torvland mange steder på Allmenningen og Været, og det finnes i dag tydelige spor etter torvtekt i form av torvdammer, figur 8. Torva ble for det meste satt i stakk, og disse kunne bli opptil fem meter høge. I tillegg hadde man egne torvskott i fjøsbygningene.

På Allmenningen har det vært marmorbrudd, noe som vises i fjellsida sørvest for bebyggelsen. Herfra ble det blant annet tatt ut stein til domkirka i Trondheim. I tidsrommet 1874-1911 ble det levert ikke mindre enn 700 tonn til Nidarosdomen (Liavik 1996). Mye tyder på at det er tatt ut marmor også i tidligere tider.

På Været er det også gjort funn av eldgamle båtstøer et godt stykke oppe fra sjøen (pga. landhevinga). Disse er i dag automatisk fredete kulturminner. Like ovenfor båtstøene er det noen sirkelformer i terrenget, ca. 30 m i diameter. Dette kan ha vært gammer/bosteder. Arkeologer har dateringer av trekull herfra som skriver seg fra ca. tusen år før nåtid (Liavik 1996), og en kan med sikkerhet gå ut fra at her allerede da var en betydelig fiskerlandsby her. Muntlige opplysninger fra en grunneier på Været tyder på at det kan være helleristninger i området (Liavik 1996).

Som en kuriositet kan det nevnes at "Rogna", det eldste og før eneste treet her, ennå står i relativt ensom majestet under en hammer på Allmenningen (Liavik 1996), figur 9.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Øygruppene Allmenningen og Været består av noen få større øyer og et utall småøyer, holmer og skjær, figur 10. Dette gir et svært variert og spennende landskap, som nærmest inviterer til å dra på oppdagelsesreise. Om sommeren er det stor utfart til området, som da er mye besøkt av turister og turfolk. Mange opplever området fra båt, men en god del er også på land og går tur i terrenget. Særlig er det mange som besøker Annsteinsundet, der bygdeungdomslaget dessuten arrangerer fest på bryggene tre-fire ganger i året.

Figur 10. De tallrike øyene i Allmenningen og Været har et åpent lyngheilandskap som veksler mellom rødbrunt, grått og grønt. Øyriket er et yndet utfartssted om sommeren. Bildet er tatt mot Været fra toppen av Allmenningskollen, hvor det er en formidabel utsikt.

Det åpne kystlyngheilandskapet og de mange gamle bygningsmiljøa gjør området autentisk, og det er nesten som et storskala museum over tidligere tiders liv og levnad. Her finnes kulturminner både fra oldtida og fra nyere tid.

Kystlyngheia gir øyene også sin karakteristiske farge, og heienes mangel på skog gjør at det er lett å finne utsiktspunkter og få overblikk over området. Blant annet fra Allmenningskollen er det storslagen utsikt over disse to små øygruppene.

Det spennende kystkulturlandskapet på Allmenningen og Været er også godt synlig for den rutegående skipstrafikken. Skipsleia ligger like på innsiden av øyene, og her går blant annet Hurtigruta daglig forbi.

Inngrep og trusler

Det er gjort svært få inngrep i området sett bort fra tradisjonell jordbruksdrift og fiske. Dette er med på å gjøre området nokså unikt. Det er satt opp bare et fåtall hytter i området, og de fleste som er satt opp er bryggelignende bygninger i nærheten av Annsteinsundet. Det er likevel uheldig at disse er satt opp på steder der det ikke var brygger før, siden dette forandrer områdets fremtoning.

Det største problemet i området er at gårdsdrifta er redusert så mye. Særlig gjelder dette Været, hvor det ikke er drift i det hele tatt lenger. Dette gjør at området vil begynne å gro igjen. Lyngen vil bli grovere, eineren vil bre seg utover og lauvtrær som rogn vil etableres i vegetasjonen. Selv om endringene i begynnelsen ikke er så synlige, vil artssammensetningen endres som følge av opphør av beiting. På innmarka vil næringselskende, høyvokste arter ta overhånd og gi et uryddig og ustelt preg, før trær og busker tar over. Store tuer med stolpestarr er allerede et problem på gamle innmarksarealer både på Allmenningen og Været. Både kystlynghei og innmark er avhengige av drift for at de skal bevares.

Forfall av eldre, verdifull bygningsmasse er også en stor utfordring i området, særlig gjelder dette driftsbygningene, som nå ikke er i bruk lenger og som kan være kostbare å holde i stand.

Oppsetting av fritidsboliger (hytter og rorbuer) vil påvirke helheten i området i negativ retning, da det nettopp er preget av sin mangel på moderne inngrep.

Vurdering av området

Allmenningen og Været er et ennå svært godt bevart kystkulturlandskap som er representativt for ytre Fosen. Området kan karakteriseres som et spesielt verdifullt område når det gjelder arkeologiske kulturminner i tilknytning til landskapet (Liavik 1996). På relativt små arealer er det samlet tallrike tufter etter båtstøer og hus fra før vikingtiden, her er bevart en rekke rorbuer og brygger fra 17- og 1800-tallet, hele gårdsmiljø er bevart og det er en rekke andre spor og rester etter eldre tiders ressursutnyttelse og tradisjoner (Liavik 1996). Området har lang kontinuitet i kulturpåvirkning, både kulturhistorisk og biologisk/økologisk. Landskapet er fremdeles helt åpent og det fins et mangfold av ulike typer velhevdede gamle kulturmarker, stedvis med en meget rik flora av beite- og slåttebetingede arter følsomme for gjødsel (Liavik 1996). Kulturlandskapet i området er svært helhetlig og interessant å oppleve, og det har nasjonal kulturlandskapsverdi.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Allmenningen og Været har store verdier knyttet til kulturminner, historie, vegetasjon og landskap. Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Bevare den tradisjonelle bygningsmassen, både gårdsbygningene og brygger, rorbuer o.l.
- Sette i stand og holde ved like de flotte steingardene (særlig på Været)
- Holde i hevd innmarka og de verdifulle kulturmarkene knytta til kystlynghei
- Unngå inngrep i form av hytter o.l.
- Utvikle bedre tilgjengelighet for allmennheten, herunder skilting

Figur 11. Bygningsmiljøet i Annsteinsundet er av stor bevaringsverdi. Her finnes ennå svært mange rorbuer og brygger som er i god stand.

Området har en lang rekke bevaringsverdige bygninger og en tradisjonell byggeskikk som er godt bevart. De gamle gårdsbygningene, som finnes på nær sagt alle bruka, bør betraktes som bevaringsverdige. Især er Annsteinsundet, med sine mange rorbuer og brygger, av stor bevaringsverdi, figur 11. For at det helhetlige kulturmiljøet i området skal bevares, er det viktig at bygningsmassen holdes ved like. En utvendig restaurering behøver ikke utelukke en innvendig modernisering, noe som muliggjør at bygningen (enten det er våningshus på et småbruk, et fjøs, rorbu el. l.) for eksempel kan brukes til utleie. Ny bruk av gamle bygninger er den beste forsikringa for at de blir tatt vare på, og det er derfor ønskelig at det stimuleres til dette. Istandsetting bør gjennomføres i tråd med anbefalingene i vedlegg II, og det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen som dekker deler av omkostningene ved restaurering.

Været er unikt med sine store, intakte steingarder, og det er derfor av verdi at disse blir satt i stand og ivaretatt. For steingarder er det særlig viktig at de ikke gror ned, slik at de blir ødelagt og ikke lenger er synlige. Trær bør ikke få stå tett inntil steingarden, da røttene ellers kan forstyrre murens fundament. Det var før vanlig å gå over steingarden om våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. For mer informasjon om både restaurering og skjøtsel av gamle steingarder, se vedlegg II til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

Innmarksarealene på Allmenningen som brukes til slått for rundball kan drives som i dag. Innmarka som ikke blir slått, bør beites uten tilførsel av kunstgjødsel. Kunstgjødsel fører til at næringselskende arter dominerer og at artsmangfoldet blir lavt. Det er derfor særlig viktig å unngå at knausene blir gjødslet, da det er her det høyeste artsmangfoldet befinner seg. Om det er ønskelig, kan den dypere jorda gjødsles, men det beste er om den ikke blir det.

Drifta på Allmenningen med vinterbeitende sau ser ut til å holde lyngheia i god stand. Det anbefales derfor at denne drifta videreføres. Det er imidlertid viktig å være observant på gjengroing med einer og forveding av lyngen. På arealer med mye grov lyng og einer, anbefales det at det gjennomføres lyngsviing. Første året etter brenning er produksjonen lav, men senere vil den foryngede røsslyngen og gi bedre vinterbeite, samtidig som brannflatene i begynnelsen vil være grasrike og gi godt sommerbeite. Det er viktig at ikke for mye svies av om gangen, da lyngheia gir best produksjon om den er en mosaikk av flater med ulik "alder". Lyngsviinga bør skje i februar – april, mens marka ennå er frossen eller i alle fall våt, slik at brannen ikke blir for kraftig. Ellers vil en kunne brenne opp humuslaget og de frøa og røttene som skulle spire etter brannen. For hyppig sviing eller sviing med for sterk varme kan dessuten redusere antall arter av planter og dyr. Det bør derfor ikke svies av oftere enn

nødvendig, tidligere lot man lyngen gjerne bli 20-30 cm før man svidde av. Mer om kystlynghei og skjøtsel av denne finnes i vedlegg I til rapporten.

På Været er det i dag ikke lenger drift. Dette vil føre til at lyngheia forandres og etter hvert gror igjen. Det samme gjelder for innmarka. Det er derfor svært ønskelig at det settes inn beitedyr her igjen. Om man bruker ”gammelnorsk sau” kan denne beite ute hele året med tilførsel av ekstrasfôr bare i harde perioder på vinteren. Dette gir en forholdsvis lite arbeidskrevende skjøtsel av området, samtidig som det bevarer lyngheia og innmarka på en god måte. Det er da viktig at innmarka ikke gjødsles. En grunneier mener det trolig er næringsgrunnlag til helårsbeiting for ca. 60 voksne dyr i området. Det gis *Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei* for sauer som går ute hele året og som stort sett klarer seg selv (kode 133 i produksjonstilskudd i jordbruket).

Inngrep i form av hytter, moderne brygger og lignende har negativ innvirkning på de store kulturlandskapskvalitetene i området og bør derfor unngås. Selv om hyttene tilpasses den lokale byggeskikken, vil de i et så verdifullt område som dette utgjøre en stor ulempe. Landskapet her er så åpent og oversiktlig, at et hvert inngrep vil bli svært godt synlig. Fokus bør derfor ligge på bevaring og skjøtsel heller enn fornying og endring.

Den ca. 2 km lange vegen mellom Annsteinsundet og gårdene på Været er i dag i nokså dårlig forfatning. Den er i bruk av turister og besøkende til området, og det anbefales derfor at den settes i stand. Vegen bør ikke oppgruses (i alle fall ikke i særlig grad) og bør settes i stand med tanke på bruk til fots. Oppgrusing av ”kjørespora” kan være aktuelt, men graset i midten bør bevares. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til dette. Ordninga omfatter blant annet istandsetting av gamle veger, etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

Ved å gjøre kulturlandskapet mer tilgjengelig, blir det mulig å oppleve det for flere mennesker i lokalmiljøet og utenfra. Da økes også viljen til å ta vare på det. Det anbefales derfor at både Allmenningen og Været får en informasjonstavle med kart og litt opplysninger om området. Små informasjonstavler kan også plasseres i tilknytning til interessante punkter i området, på interessante bygninger og i tilknytning til steingarder, rydningsrøys, innmark eller lynghei. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Mer om skilting og merking er å finne i vedlegg II. Også slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen.

Det bør utarbeides en restaurerings- og skjøtelsesplan/vedlikeholdsplan for så vel bygninger som kulturmark (med innmark og lynghei) for både Allmenningen og Været. Denne vil fordele ansvar og dessuten bevisstgjøre både eierne og andre. Det anbefales at ungdomslag, historielag og lignende involveres i dette og at man involverer fagpersoner i arbeidet. Mer om restaurerings- og skjøtelsesplan finnes i vedlegg I. Det kan søkes SMIL-midler også til utarbeiding av skjøtelsesplan.

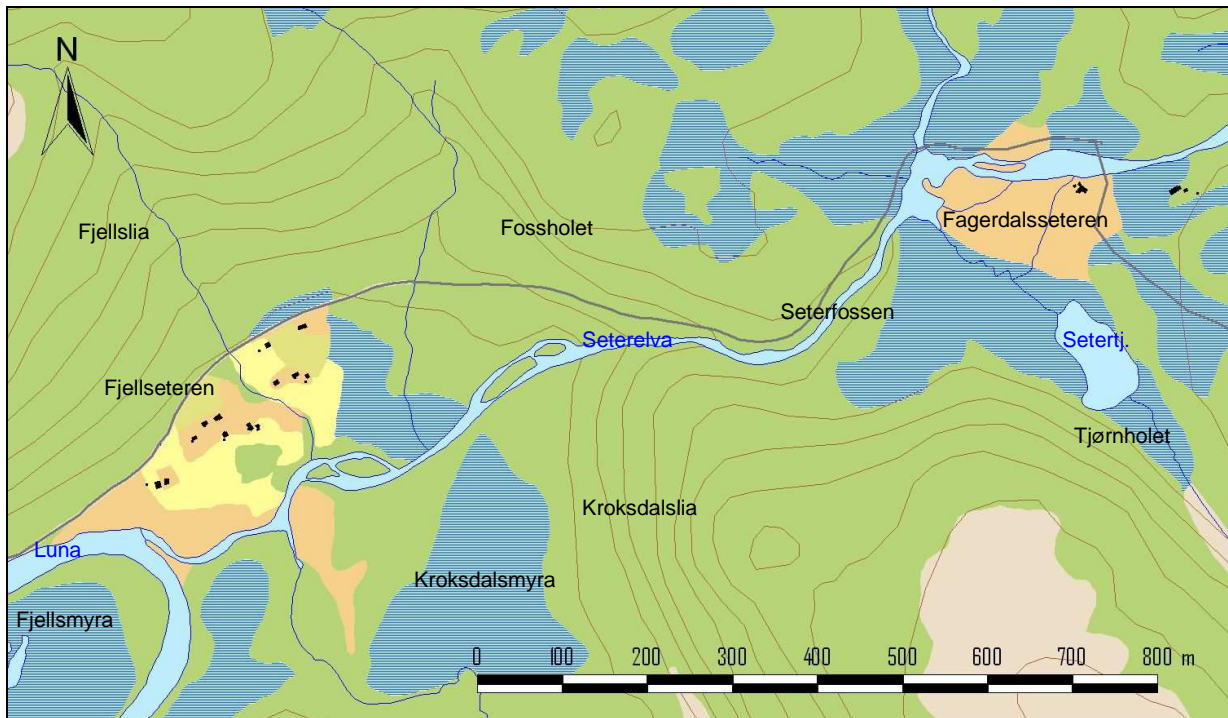
3 Fjellseteren og Fagerdalsseteren

Befart: Medio september 2005

Hoh.: 95-195 m

Beskrivelse av området

Fjellseteren og Fagerdalsseteren ligger i dallandskapet i de nordøstlige deler av Roan, figur 12. Landskapet er preget av grankledde åssider og en del myr i dalbunnen. Fagerdalsseteren ligger fint til med Seter tjernet i sør og Seterelva i nord. Ved Fjellseteren renner Seterelva sammen med den større Hofstadelva like sørvest for setrene, figur 13. Fjellseteren har en småkupert setervoll som skråner sørøstover mot Seterelva, mens vollen på Fjellseteren er så å si flat. De fleste setrene på Fjellseteren hører til Hopstad-gårdene, mens Fagerdalsseteren hører til to av brukene i Fagerdal, som har seterbu sammen.

Figur 12. Kart over Fjellseteren og Fagerdalsseteren. Kartdata: Geovekst GV-L 0900.

Fjellseteren ligger på hauger av avsetningsmateriale som er lagt igjen av bekker og elver. Slike elveavsetninger er som regel dominert av sand, og noen ganger er det lag av organisk materiale i elveavsetningene. Fagerdalsseteren ligger delvis på morenemateriale (som er usortert materiale fraktet av breen) og delvis på torvjord. Forskjellige jordbunnsforhold gjør at vegetasjon og topografi er forskjellig mellom disse to områdene.

Geologisk hører området til nordvestre gneisområde, og berggrunnen består her av migmatittgneis med granittisk til granodiorittisk sammensetning (NGU 2006). Gneis er en næringsfattig bergart som forvitrer gjennomsnittlig raskt. Den gir derfor ikke de beste forhold for plantevekst. Siden gneis er så dominerende i denne del av Roan, er det sannsynlig at også avsetningsmaterialet har høyt innhold av gneis, på tross for at det kan ha blitt transportert nokså langt.

Figur 13. Ved Fjellseteren møter Seterelva den større Hofstadelva (bildet). Elva gir liv og varisjon til landskapet og byr dessuten på muligheter for å fiske.

Nåværende og tidligere drift

Fjellseteren og Fagerdalsseteren er et relativt lavtliggende seterområde, noe som gjør at det klimatisk har vært gode forhold for oppdyrking og dessuten bosetning. Fjellseteren var da også bofast helt fram til slutten av 1700-tallet. Til slutt ble gårdsdrifta lagt ned og gården delt opp i flere setereiendommer. Gjennom hele 1800-tallet og frem til midten av 1900-tallet har det vært tradisjonell seterdrift i området. Da meieriet kom på 1950-tallet, ble det imidlertid slutt også på seterdrifta her.

Under den tradisjonelle drifta var setervollene slått, mens beitinga foregikk i utmarka. Likevel fantes det også i utmarka mange slåtteteiger innover dalene her. Før var det dessuten slått langs kantene av elva og på øyene i elva rett sør for setra. Nå er disse arealene så å si helt gjengrodd. På Fjellseteren ble setervollen slått frem til 1970-tallet, og teigene var da delvis pløyd og oppdyrket. Siden har setervollen vært beitet omtrent kontinuerlig med storfe og delvis sau.

Fjellseteren beites ennå i dag, og brukes også til fritidsformål. Blant annet arrangerer Hoffstaddalen Bondekvinnelag seterdag her en gang i året. Setrene er ellers for det meste brukt som hytter. I dag er det fire gårdsbruk som har fellesbeite med storfe på Fjellseteren.

Det har alltid vært mye skog i området, for det meste gran. Uttak av skog har det vært hele tiden, og også i dag er skogdrifta en viktig tilleggsnæring for flere av gårdene som har eiendom her. Flere av myrene er i senere tid dessuten grøftet og tilplantet med gran, som Fjellsmyra like sørvest for Fjellseteren.

Fagerdalsseteren har ikke vært bebodd, men brukt som seter hele tiden. Den har vært brukt som seter for to gårdsbruk i Fagerdal, og denne drifta holdt på fram til 1952. Seterbua er stor, og var til felles bruk for de to eierne. I dag bruker de samme eierne setra som fritidseiendom.

Tidligere var det også setrer ovenfor p-plassen like nord for Fagerdalsseteren, men disse vises det ingenting igjen av nå. Området er i tidens løp grodd igjen, og det står store grantrær her i dag. De fleste gårdene skal tidligere ha hatt bu i dette området.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Figur 14. Setervollen på Fjellseteren beites med storfe og er i forholdsvis god stand. En del typiske kulturmarksarter finnes i vegetasjonen her.

blåknapp, følblom, finnskjegg, soleihov, høymol og mjødurt. Granskogen rundt er også grasrik.

Fjellseteren har et bølget ravinelandskap som beites av storfe, figur 14. Det er botanisert i området og karaktéristiske arter er ryllik, engkvein, marikåpe, tepperot, engsyre, blåknapp, fuglevikke, kvitkløver, nyseryllik, engsoleie, skogstorkenebb, engfrytle, gulaks, sølvbunke, følblom, finnskjegg, harerug, hvitbladtistel, stornesle og mjødurt. Vollen er for det meste åpen, med små skogholt flere steder. Vegetasjonen er ellers godt nedbeitet, men enkelte steder er det likevel problem med tuer av lyssiv og stedvis er det kommet opp unge skudd av bjørk.

Setervollen på Fagerdalsseteren er fortsatt nokså åpen og har tydelig beitepreg. Innimellom står noen bjørketrær og gamle grantrær. Det er forholdsvis lite oppslag av bjørk på vollen, men den gror igjen fra kantene. Setervollen beites i dag av storfe og vegetasjonen er grasdominert, med karakteriske arter som sølvbunke, tepperot, engfrytle, engsyre, gulaks, engkvein,

Tidligere var det som nevnt slåttenger mange steder inne i dalene her, men disse gror nå igjen med skogvegetasjon. Storfe og sau på utmarksbeite er imidlertid med på å forsinke denne gjengroinga, og det gror mest igjen der det er så bratt at dyra ikke beiter i særlig grad.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

På Fagerdalsseteren står det i dag en relativt stor seterbu og to små matbuer, alle i god stand, figur 15. Seterbua er tradisjonell og bygd i tømmer med torvtak, men kledd inn med stående panel og brukt som fritidshus. Også den ene matbua har panelte tømmervegger, mens den andre er i reisverk. På vollen like sør for bua har det også vært to fjøsbygninger, en for hver av de to gårdene som har setra sammen. Det er imidlertid lite igjen av disse i dag. Det ene står bare grunnmuren igjen av, mens det andre står svært forfallent tilbake. Taket er rast sammen for lengst og tømmerveggene er nå også på veg ned.

Figur 15. Fagerdalsseteren har en godt bevart, gammel seterbu og i tillegg to små matbuer. Her var to fjøs tidligere, det ene står bare grunnmuren igjen av, det andre er svært forfallent (innfelt).

På Fjellseteren er det flere seterenheter og en god del seterbebyggelse, figur 16. Det meste av den ennå stående bygningsmassen er i brukbar stand. De fleste bygningene er tradisjonelle seterskjul, men av en nyere type bygd i reisverk. Flere av dem har vært restaurert, og dermed fått aluminiumsplater på taket. Dette gjør at noe av det gamle preget har gått tapt. De eldste bygningene på Fjellseteren er imidlertid borte, og ingen av de gamle tømmerfjøsa er bevart. Disse stod i skråningen nedenfor seterstuene og det finnes noen rester av dem på tuftene.

I tilknytning til utmarksslåttene i området fantes det høyløer der høyet ble oppbevart for siden å bli fraktet hjem på vinterføre. Det står ennå ei slik høyløe, eller høybu, ved ei øy i elva Luna, et godt stykke inne i dalen sør for Fjellseteren. Det har blant grunneierne vært snakk om å restaurere denne, slik at en flik av historien rundt utmarksslåtten kan bevares. I tillegg vil den være et egnet turmål.

Figur 16. På Fjellseteren står de fleste seterskjula som før, selv om det er gjort noen forandringer på dem. De fleste er i god stand og brukes til fritidsformål. Det står ingen fjøs igjen her i dag, i beste fall finnes noen rester av tømmeret (i fremgrunnen i bildet).

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Figur 17. Vann bidrar til en positiv naturopplevelse, det er Setertjernet et godt eksempel på.

Fjellseteren og Fagerdalsseteren ligger i et skogkledd dallandskap der dalsidene og fjellene omkring preges av den mørke fargen til grana. Skogen blir bare brutt av rødbrune myrer og noen glitrende bånd av elver, bekker og tjern, figur 17. Setrene ligger som en kontrast til dette landskapet, med sine åpne voller og graskledde mark.

Fjellseteren og Fagerdalsseteren ligger slik til at det ikke er mulig å se fra det ene seterområdet til det andre. Dette gjør at de fremstår som separate enheter som hver for seg representerer ulike sider ved seterlandskapet. Fagerdalsseteren fremstår som ei helhetlig seter der sammenhengen mellom setervoll og bygninger er tydelig. Like fullt er den preget av forfall (fjøsa) og viser at dette egentlig bare er minner fra en forgangen tid. Det samme gjelder for Fjellseteren, hvor mangelen på fjøsbygninger gjør at seterhusa fremstår like mye som hytter som seterstuer.

På Fjellseteren er vollen større og noe åpnere enn på Fagerdalsseteren, og bærer dessuten preg av å ha vært delvis oppdyrket. Det er lett å se for seg at det en gang i tiden var bosetning og tradisjonell gårdsdrift her. Den sammenhengende og bølgete setervollen, oppbrutt av noen bekker og skogholt, gir et variert og oppstykket landskapsbilde. Dette bidrar til at området kan by på mange ulike synsinntrykk. Elva, som renner rolig forbi, gir liv og bevegelse til landskapet. Vann bidrar gjerne til en positiv opplevelse av landskapet, noe også Setertjernet er et eksempel på.

Det ser ut til at både naturen og kulturlandskapet i området har noe å tilby, for området er mye brukt i forbindelse med fritidssysler. Terrenget her er mye brukt både til vanlig turgåing og til bærplukking. Blant annet har de mange myrene mye å by på om høsten. På Fjellseteren arrangeres det som nevnt seter dager. De fleste som bruker området i friluftsyemed, kjører inn til snuplassen like nord for Fagerdalsseteren. Herfra fortsetter Hestliavegen videre innover i terrenget, som en traktorveg/tømmerveg.

Elvene og vanna her inne i området byr dessuten på godt fiske, en mulighet som er flittig benyttet. Det blir solgt fiskekort som gjelder for hele dalen.

Inngrep og trusler

Det er foretatt svært få inngrep i området som ikke knytter seg opp til seterdrift eller skogsdrift. Vegen som er bygget inn hit er i seg selv et markert inngrep, men siden den går helt i utkanten av Fjellseteren forstyrrer den ikke setermiljøet i altfor stor grad. Snuplassen for tømmerbil like nord for Fagerdalsseteren fremstår imidlertid som et skjemmende sår i landskapet og forringer inntrykket av området.

Det er bare bygd ei eneste hytte i området. Den ligger like øst for Fagerdalsseteren, men er ikke synlig fra setrene. Dette gjør at området fremstår som nokså uberørt av moderne inngrep. Det er heller ikke lagt ut hyttetomter i området, noe som er svært positivt for kulturlandskapet her.

Den største trusselen mot området i dag er nok gjengroing. Både på Fagerdalsseteren og Fjellseteren har gjengroinga av setervollene begynt. Særlig er Fagerdalsseteren, der setervollen er minst og det beites minst, utsatt. Om det ikke gjøres noe målrettet innsats for å ta vare på vollen, vil den sakte men sikkert bli oppslukt av skogen rundt. Da vil også seterhusa ha mistet sitt opprinnelige miljø, og helheten vil være tapt. På Fjellseteren har det kommet til et økende antall klynger av småbjørk, noe som gir et ustelt preg.

Forfall av den tradisjonelle bygningsmassen er også en trussel mot kulturlandskapskvalitetene i området. Viktig elementer som fjøsbygningene er allerede borte, og det er viktig å unngå at seterhusa lider samme skjebne.

Utbygging med hytter vil ha negativ effekt på kulturlandskapet i et slikt seterområde, da byggeskikk og plassering av bygninger bryter med det tradisjonelle. Ut fra kulturlandskaps-hensyn er det derfor ønskelig at slik utbygging unngås i området.

Figur 18. Gjengroing er i dag en trussel mot det åpne kulturlandskapet. Også på Fagerdalsseteren og Fjellseteren (bildet) er dette en utfordring. Her har unge bjørketrær klart å etablere seg i storfebeitet.

Vurdering av området

Fjellseteren og Fagerdalsseteren er to setergrrender som ligger kystnært i indre deler av Roan. Setervollene er ennå forholdsvis godt bevart, men bygningsmessig er det nesten bare seterstuene som står igjen. Området er i drift med beiting av setervollene og ligger flott til i et attraktivt naturområde som blant annet er brukt en del i friluftssammenheng. Dette er to av ganske få seterområder i denne del av fylket, noe som gjør at de er verdt å ta vare på.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

De største verdiene på Fjellseteren og Fagerdalsseteren knytter seg til at dette er et av få seterområder i Roan, og at området fremstår som tradisjonelt med få moderne inngrep. Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Bevare den tradisjonelle bygningsmassen
- Unngå skjemmende inngrep i området og tilpasse eventuelle nye bygninger til eksisterende kulturmiljø
- Utvikle bedre tilgjengelighet for allmennheten, herunder skilting
- Hindre videre gjengroing av setervollene og gjennomføre rydding av gjengrodde arealer

For å ta vare på den tradisjonelle bygningsmassen, er det ikke bare nok å sette i stand og vedlikeholde. Det er også viktig å tenke på *hvordan* dette arbeidet blir utført. Aluminiumstak og andre moderne materialer gjør at det tradisjonelle preget går tapt, og at bygningene heller

fremstår som hytter. I stedet bør det brukes tradisjonell, blank bølgeblekk eller torv til taktekinga. Også fargene på selve bygningene bør være tradisjonelle. Det mest historisk riktige er å holde en nøktern stil. Om det skal bygges på eller bygges nytt, er det viktig at de nye elementa viderefører den tradisjonelle byggeskikken. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til istandsetting av bevaringsverdige bygnigner.

Det kan være aktuelt å sette i stand noen fjøsbygninger på begge setrene. Særlig er dette aktuelt på Fagerdalsseteren, der det ennå står noen vegger igjen av fjøset. Oppsetting av tradisjonelle fjøsbygninger vil her bli mer snakk om en rekonstruksjon etter beste evne, heller enn en restaurering. Selv om dette ikke vil være antikvarisk riktig, vil det bidra til at setrene i større grad bevares som et setermiljø. Det er likevel viktig at en slik rekonstruksjon skjer med stedege materialer og etter stedegen byggeskikk. Mer om istandsetting av bevaringsverdige bygninger og nybygging i seterlandskapet finnes i vedlegg II til rapporten. Om det ikke blir aktuelt å sette i stand forfalne fjøsbygninger, bør man ikke fjerne restene, men la disse få stå som kulturminner.

Det kunne vært svært interessant om det igjen ble drift på ei av de gamle setrene her, da dette ville være den aller beste måten å holde både kulturlandskapet og seterkulturen i hevd på. Det gis *Tilskudd til seterdrift* på kr 30 000 årlig for enkeltsetrer i drift (foreløpig sats 2005).

Små informasjonstavler og skilt plassert ved setrene, vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Den lokale historien rundt seterdrifta må få lov til å bli fortalt videre. Dette vil også kunne øke interessen for å ta vare på området. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

For å hindre en tiltagende gjengroing og medfølgende tap av landskapskvaliteter, anbefales det at det gjennomføres rydding på setervollene. Beitedyra er ofte ikke i stand til å holde gjengroinga tilbake, særlig ikke om beitetrykket blir for lavt. Da kan det være nødvendig å supplere med rydding. I dag er gjengroinga kommet så langt at det er aktuelt å sette i gang tiltak på begge setrene. Det er likevel ønskelig at noe større trær, eventuelt også treklynger på Fjellseteren, får stå igjen. Grantrær bør imidlertid felles, da disse gjerne forsurer jordsmonnet.

Det er først og fremst oppslag av ungtrær som bør fjernes, men også andre problemarter kan være ønskelig å få fjernet. Mer om dette finnes i vedlegg I til rapporten, som beskriver fremgangsmåter og prinsipper bak restaurering av kulturmark. Det er viktig å merke seg at alt avkappet materieale bør fjernes fra kulturmarka og at rydding må følges opp med tilstrekkelig beitepress. Gjødsling anbefales ikke, da dette fører til redusert artsmangfold og i mange tilfeller økt gjengroing. Det kan søkes midler til rydding og inngjerding av gammel kulturmark gjennom SMIL-midlene i kommunen.

Selv om kantene av snuplassen ved Fagerdalsseteren nok vil gro til med naturlig vegetasjon etter hvert, anbefales det at man vurderer tiltak som gjør at den fremstår mer ”imøtekommende” og i ett med terrenget. Dette kan trolig gjøres med enkle midler.

4 Kiran og Joskjør

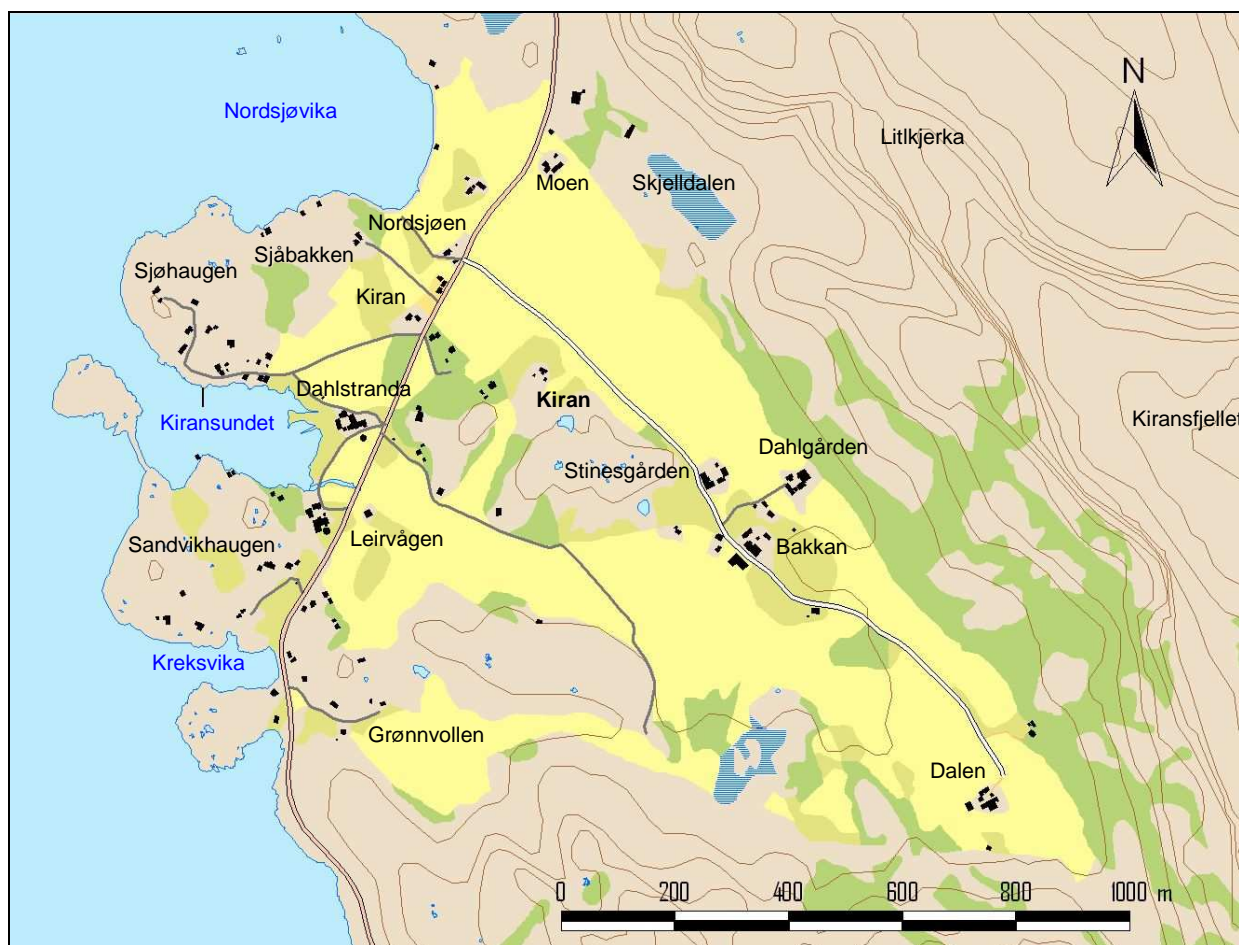
Befart: Medio september 2005

Hoh.: 0-175 m

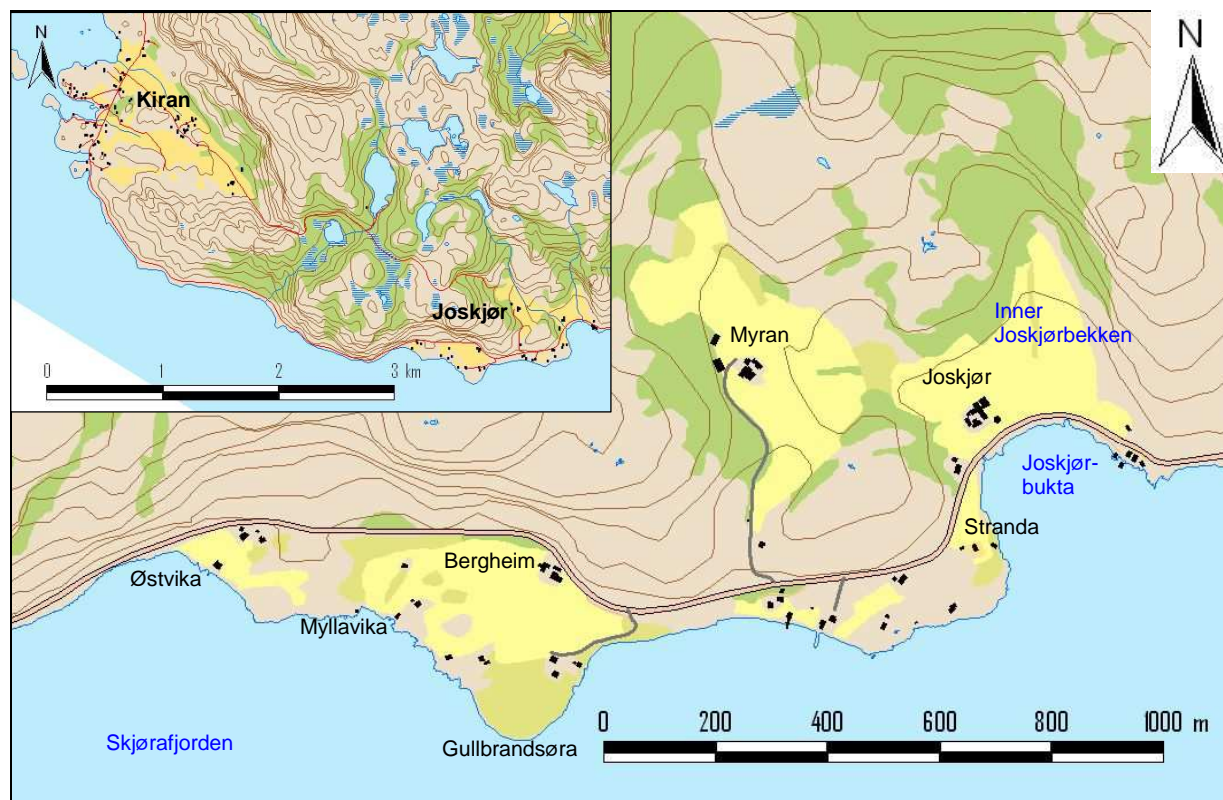
Beskrivelse av området

Området ligger på kysten sør i Roan. Kiran vender vest mot havet, mens Joskjør vender sør mot Skjøråfjorden, figur 19 og 20. Dette er et typisk kystkulturlandskap, der jordbruksarealene er omgitt av lyng- og bjørkekleddede heier. Innmarka på Kiran består av relativt store, sammenhengende partier, mens det er mer oppstykket i Joskjør. Områdene er bundet sammen av en gammel veg som går over heia mellom dem og av fylkesvegen som følger fjordkanten. Sistnevnte ble bygget på midten av 1970-tallet.

Berggrunnen tilhører nordvestre gneisområde og består på Kiran av kvartsmonzonittisk gneis (grå til rødlig grå) og på Joskjør av granittisk gneis (rød) (NGU 2006). Gneis forvitrer verken særlig raskt eller særlig sakte, men frigir nok plantenæringsstoffer til å gi brukbare forhold for plantevekst. Jordbruksarealene er så å si utelukkende knyttet til marine strandavsetninger, som gir et godt og næringsrikt jordsmonn. På Kiran har jorda imidlertid svak bæreevne enkelte steder. Ellers er det mye bart fjell i området, hvor et usammenhengende jordlag gir feste for lyng og andre planter. Innimellom finnes desstuen mindre myrhull.

Figur 19. Kart over Kiran. Kartdata: Geovekst GV-L 0900.

Figur 20. Kart over Joskjør. Innfelt: Området Kiran og Joskjør med vegene som binder dem sammen. Kartdata: Geovekst GV-L 0900.

Nåværende og tidligere drift

I området finnes mange smågårdsmiljøer og noen få større gårder. Fisket var en viktig leveveg på alle bruka her, og spesielt på de minste bruka var kombinasjonen jordbruk og fiske viktig. For 40-50 år siden var det mange fiskere på Skjøråfjorden, men siden da har tallet blitt redusert drastisk, og ingen har fiske som leveveg i dag.

Gårdene på Kiran er fra skriftlige kilder kjent fra 1700-tallet, men bosettingshistorien her er trolig mye lenger. På denne tida var her tre gårder, som senere har blitt delt. Til sammen har her vært elleve gårder, hvorav mange var småbruk som lå nær sjøen.

Tidligere hadde Kiran flere sentrumsfunksjoner, og hadde blant annet bank, doktor og dyrlege. Disse funksjonene ble imidlertid flyttet til Roan i perioden fra sist på 1960-tallet til først på 1980-tallet. Ved vegen opp til Kiran-gårdene lå det også en skole for området her. Denne ble imidlertid lagt ned først på 1960-tallet. Området Kiran og Joskjør tilhørte tidligere Bjørnør herred.

Tidligere var det et allsidig dyrehold på gårdsbruka i området, med kyr, hester, sauer, geiter, griser og høner. Geiter fantes på alle bruka, men etter hvert som drifta ble mer spesialisert, forsvant også geitene. I takt med at det ble slutt på geiteholdet, begynte også skogen å komme opp.

På setermyra ble det tatt ut torv (til strø og brensel), og her stod det tidligere torvbuer. Det var også tatt ut torv i myra mellom Kiran og Hagadalen og noen andre myrer samt at noen tok ut

torv på øyene utenfor. Det ble imidlertid slutt på torvtakinga rundt midten av 1950-tallet, da elektrisiteten kom.

Ved Setervatnet hadde Stinesgården på Kiran seter. Denne er i dag borte, men murene vises i terrenget om man vet hvor man skal se etter dem. På Liakammen stod en seter tilhørende bruket Bakkan på Kiran, men også her er det gjengrodd med bare noen murer stående igjen.

På Kiran er alle de minste bruka nå lagt ned og bare fire av de større bruka har drift. Dette er Leirvågen, Dahlstranda, Bakkan og Dalen. De to bruka ved sjøen, Leirvågen og Dahlstranda, har samdrift med melkeproduksjon. Også på Bakkan er det melkeproduksjon, mens Dalen har kjøttproduksjon av storfe. De mindre bruka, som for det meste ligger mot sjøen på vestsiden av vegen, er i dag stort sett brukt som feriesteder.

Det meste av jorda i området er i drift, da de nedlagte gårdene leier ut jorda til de som er i drift, figur 21. Imidlertid går mer og mer jord over til beite, først og fremst de dårligst arronderte arealene. Dette medfører mindre beiting i utmarka og mer gjengroing der. Det er dermed helt slutt på storfebeiting i utmark, med bare et mindre antall sau på beite.

Figur 21. Det er lite jord i området som har gått ut av drift. Selv om gårdene på bildet har lagt ned drifta, er jorda leid ut og i drift. Dahlgården ligger til venstre i bildet, med Stinesgården til høyre.

Tidligere var det brygger på begge sider av Kiransundet, i tillegg til ei i Joskjør, sistnevnte var fra 1700-tallet. I dag er alle revet.

På Joskjør er det i dag bare drift på to av bruka; Joskjør og Myran. Joskjør har nå kjøttproduksjon med storfe (slutt på melkeproduksjon for 5 år siden), mens Myran har kornproduksjon. Bruka Østvika, Myllavika, Ness, Gullbrandsøra og Bergheim er nedlagt, men jorda drives av de to bruka som er i drift. Bergheim var det siste av disse som ble lagt ned, og det skjedde sist på 1980-tallet. I tillegg var det tidligere et lite småbruk på Stranda.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Den flate jorda, som ligger på strandavsetninger, er stort sett fulldyrket. Beitemarka ligger på de mer kupertene arealer, på Kiran delvis på lynghei. Dette gjelder blant annet beitearealene som ligger ned mot sjøen og en beitehaug like vest for tunet på Stinesgården. Selv om det meste av beitearealet er gjødslet, vokser det lyng og mer nøysomme grasarter på bergknausene som ligger innimellom.

På Dalen er det beitemark sørvest for tunet, men dette er for det meste fulldyrka og gjødsla mark. Deler av det har imidlertid vært beite også fra gammelt av.

Gården Joskjør har beite ovenfor tunet, både på fulldyrka mark og i hagemark. Hele beitet er inngjerdet sammen, og bare den fulldyrka delen av beitet er gjødsla. Hagemarksarealet har derfor mer preg av naturbeitemark. Gården har også beite i Østvika. Dette arealet er gammel innmark, som nå har et visst preg av sølvbunkeeng. I tillegg er her en del knauser og grunnlendt mark innimellom som har mer preg av naturbeitemark, figur 22.

Figur 22. Restarealer, som denne tresatte beitehaugen mellom Bakkan og Dalen, har preg av naturbeitemark med et høyere biologisk mangfold enn den oppdyrka marka rundt.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Det finnes en lang rekke tradisjonelle bygninger i området. På Kiran er det særlig de gamle småbruka som står langs vegen som skiller seg ut, figur 23. Her er ofte både gammel stuebygning og noen uthus bevart. I tillegg er det en del eldre naust ved sjøen her. Også gårdene som er i drift har bevart mange av de gamle bygningene, særlig gjelder dette stuelåna, som vi finner igjen på alle gårdene. Driftsbygningene er gjerne påbygd eller erstattet av nyere bygninger og noen bevaringsverdige driftsbygninger (ca. 1930-1950-talls) står dessuten til forfall.

Figur 23. De mange smågårdene er et typisk trekk ved kulturlandskapet på kysten, som her på Kiran. Alle de minste bruka er i dag nedlagt, men de blir holdt i stand som feriesteder og jorda er ennå delvis i drift.

I ura nord for Dahlgården står et gammelt sommerfjøs i ei hule mellom de store steinene. Innredning og yttervegg er bygd av tre, og er godt bevart siden det ligger så godt skjermet mot været. Dette har ikke vært i bruk siden 1960-tallet. Også på gården Dalen står det et eldre sommerfjøs rett ovenfor tunet. Dette er imidlertid i dårlig forfatning.

I Østvika står et komplett smågårdsmiljø med tradisjonell stuebygning, fjøsbygning, naust og andre uthus. I tillegg er jordbruksarealene rundt ikke forandret i nyere tid. Dette gjør Østvika til et bevaringsverdig kulturmiljø. Også Bergheim har et godt bevart bygningsmiljø, og i tillegg står en rekke eldre bygninger (både boliger, uthus og naust) mellom Myllavika og Stranda.

På gården Joskjør er et svært godt bevart tradisjonelt firkanttun, figur 24. Her står stuelåna fra 1870 og mastua fra slutten av samme hundreåret, begge hvitmalte. Tunet har også en tradisjonell driftsbygning fra begynnelsen av 1900-tallet, med en rødmalt låvedel hvilende på en hvitkalket fjøsdel. Øst for tunet er det bygd til et nytt uthus. Gården har også to naust i Joskjørbukta og et restaurert sommerfjøs like ovenfor naustrekka øst for tunet. I Ytter Joskjørbekken står det rester av et kvernhus i plank med både steinmur og treverk stående. Taket er imidlertid i svært dårlig stand. Et svært gammelt naust, bygd med steinkasse under, hørte tidligere til bruket, men dette er nå borte.

Figur 24. Tunet på Joskjør er et tradisjonelt firkanttun og er det best bevarte tunet i området, med lån, mastu og driftsbygning. Stuelåna her er fra ca. 1870.

På Stranda står et lite småbruk der stua er satt i stand, mens en liten driftsbygning står til forfall. Et lite murhus, som er et ”vaskhus”, er også satt i stand her. Stedet er brukt som fritidsbolig, og er en del av det helhetlige kulturmiljøet i Joskjørbukta. Ovenfor Myran står det ruiner av et gammelt gårdstun, som har vært husmannsplass eller eget bruk.

Steingarder finnes det både på Joskjør og på Kiran. På gården Joskjør er det steingard rundt store deler av innmarka, fra naustrekka i øst og helt til kvernhuset i Ytter Joskjørbekken. Denne er i forholdsvis god stand, da det fra tid til annen legges opp nedfalt stein. Elgen er imidlertid fæl til å rive ned stein.

På gården Dalen på Kiran er det også steingard rundt store deler av innmarka. Denne er imidlertid i noe dårlig forfatning, og er ikke egnet til å holde dyra på plass. Også på de andre bruka på Kiran har det vært en del steingarder, men mye av disse er gått tapt blant annet pga. oppdyrking i senere tid. Det står ennå noe steingard mellom Bakkan og Stinesgården og mellom Bakkan og Dahlgården samt ved Sjøbakken.

Det var tidligere torvbuer i tilknytning til torvmyrene, men av disse er det bare noen av tuftene som står igjen i dag, på myra som Kvernlibekken renner over.

En veg fra 1930-tallet går over heia mellom gården Joskjør og gården Dalen på Kiran. Den var bygd som kjerreveg og var hovedferselsåra her før den nye fylkesvegen kom på 1970-tallet. Veggen er i dag i dårlig stand og ødelegges av overflatevann og gjengroing. Oppunder lia mellom Østvika og Myllavika er det også rester av en gammel, oppmuret kjerreveg, som bandt gårdene her sammen.

På Kiran er det arkeologiske kulturminner i form av gravrøyser både på Sjøbakkan og på Sandvikhaugen, med flott utsikt over sjøen. Et felt med flere gravrøyser finnes også på Gullbrandsøra. Disse arkeologiske kulturminnene vitner om lang bosetning i området, i alle fall siden jernalderen.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Kulturlandskapet på Kiran ligger som en flate mellom lave fjell, og møter sjøen i tre vik; Nordsjøvika, Kiransundet og Kreksvika. Området øst for vegen består for det meste av jordbruksarealer der tuna stikker seg tydelig ut som ”øyer” i landskapet. Hauger med eller uten trevegetasjon og trebevokste kantsoner er også med på å gjøre landskapet her variert. Tradisjonelle bygningsmiljøer preger området, og gir det en klar identitet.

På vestsiden av vegen på Kiran, er landskapet mer kupert med mange knauser og mindre flate partier. Her står også de fleste av de innbydende smågårdsmiljøene og noen små naustmiljøer. Møtet mellom sjø og land preger denne delen av området og gjør det variert og attraktivt. Sjøhaugen og Sandvikhaugen består delvis av lynghei og er delvis grodd igjen med skog.

På Joskjør består gårdsmiljøene av en mer eller mindre smal stripe dyrkbar mark mellom sjøen og fjellet ovenfor. Dette gjør at området fremstår som lettere å få oversikt over enn Kiran, samtidig som terrenget blir mer oppstykket. Særlig Østvika og gården Joskjør framstår som helhetlige og flotte elementer i kulturlandskapet her, figur 25. På grunn av vekslingen mellom jordbruksarealer, knauser, smågårdsbebyggelse og strandarealer fremstår området som variert og spennende. Karakteristiske fjellformasjoner, særlig sør for Skjøråfjorden, setter også sitt klare preg på området.

Figur 25. Østvika er et helhetlig gårdsmiljø med stue, fjøs og naust. Den gamle kulturmarka er i stor grad bevart som den var under den tradisjonelle skjøtselen. De bratte, flotte fjellformasjonene utgjør en spennende kontrast til jordbrukslandskapet.

Vegen mellom Joskjør og Kiran er grei å bruke til fots, på tross av gjengroing. Den er en del brukt av feriefolk og turister om sommeren, i tillegg til at fastboende bruker den. De som har hytte ved Storkiranslivatnet bruker den dessuten som tilkomstveg. Vegen er 2,5-3 km lang og går gjennom variert terreng. Den er derfor ypperlig som tur- og treningsveg.

Inngrep og trusler

Det er foretatt ganske få inngrep i området ved siden av det som er gjort gjennom vanlig jordbruksdrift. Dette gjør at området fremstår som helhetlig og tradisjonelt. Fylkesvegen fra 70-tallet er et klart inngrep i området, der den går rett gjennom gårdsmiljøene og deler området i to, særlig på Kiran. Vegen er i grus, slik at inngrepet likevel ikke fremstår som et altfor stort sår i landskapet.

Ved Sjøhaugen og Sandvikhaugen på Kiran er det lagt ut hyttefelt, i tillegg til at her er noen enkeltstående hytter og eneboliger. Dette er inngrep som bryter klart med det tradisjonelle preget i området og tilfører noe nytt og i jordbrukslandskapet ukjent. Disse er likevel plassert utenfor gårdsmiljøene, og preger ikke området i så veldig stor grad.

Også på Joskjør er det satt opp noen hytter i området mellom Gullbrandsøra og Stranda og her er også noen nyere eneboliger i området. I tillegg kommer det tre nye hytter ved Stranda. Disse er imidlertid satt opp utenfor selve gårdsmiljøene, slik at de ikke setter så altfor stort preg på jordbrukslandskapet.

Den største trusselen mot kulturlandskapet i området er trolig gjengroing. Utmarksarealene er allerede for det meste gått ut av drift, og marginale innmarksarealer er nå også i ferd med å få redusert drifta. Etter hvert som fulldyrka mark tas i bruk til beiting, går mindre lettbrukt beitemark ut av drift. Dette fører til gjengroing og at jordbrukslandskapet blir mindre variert. Samtidig er det en trussel mot det biologiske mangfoldet som knytter seg til ekstensivt drevet kulturmark.

Forfall av verdifull bygningsmasse er også et stort problem i området. Særlig gjelder dette driftsbygninger og uthus på de mange nedlagte bruk, som i dag ikke lenger er i bruk. Dette fører til en forringelse av kulturlandskapet og at kulturminner går tapt.

Utbygging med hytter og eneboliger kan være en trussel mot kulturlandskapet, samtidig som økt aktivitet og fortsatt bosetting er en nødvendighet for at det skal tas vare på. Hvor stort inngrepet er og hvor det plasseres, avgjør i stor grad hvilken virkning det vil ha på landskapet.

Oppsetting av nye gårdsbygninger som ikke er tilpasset det stedlige bygningsmiljøet, kan også være en potensiell trussel mot kulturlandskapsverdiene i området.

Vurdering av området

Kiran og Joskjør er et representativt kystkulturlandskap med mange smågårdsmiljøer kombinert med noen større bruk, det hele innrammet av et flott landskap med fjell og fjord. Her finnes mange gamle bygninger, en del i svært god stand, samtidig som det aller meste av jorda er i drift. Blant annet på grunn av få inngrep, er jordbrukslandskapet preget av helhet. På grunn av de mange smågårdsmiljøene, hauger og knauser, steingarder naust osv. er området også preget av variasjon.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

De største verdiene i området Kiran og Joskjør knytter seg til et helhetlig kulturlandskap med et mangfold av kulturhistoriske og opplevelsesmessige elementer. Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Bevare den tradisjonelle bygningsmassen og steingardene
- Unngå skjemmende inngrep i området og tilpasse nye bygninger til eksisterende kulturmiljø
- Utvikle bedre tilgjengelighet for allmennheten, herunder ivareta gamlevegen mellom Kiran og Joskjør
- Hindre at marginale, men landskapsmessig viktige, jordbruksarealer gror igjen

Området har en lang rekke bevaringsverdige bygninger og en tradisjonell byggeskikk som er godt bevart. Det er svært ønskelig at så mange som mulig av disse bygningene holdes i stand og at byggeskikken videreføres. De gamle gårdsbygningene, som finnes på nær sagt alle bruka, bør betraktes som bevaringsverdige. Især gjeldet dette tunet på Joskjør, Østvika og smågårdene langs vegen på Kiran, men mange av de andre gårdene er også godt bevart. Istandsetting bør gjennomføres i tråd med anbefalingene i vedlegg II til rapporten, og det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen som dekker deler av omkostningene ved restaurering. Ny bruk av gamle bygninger er den beste forsikringa for at de blir tatt vare på, og det er derfor ønskelig at det stimuleres til dette. En utvendig restaurering behøver ikke utelukke en innvendig modernisering, noe som muliggjør at bygningen (enten det er våningshus på et småbruk, et fjøs, naust el. l.) for eksempel kan brukes til utleie.

Det finnes en del gamle steingarder i området, og det er av verdi for kulturlandskapet at disse blir satt i stand og ivaretatt. For steingarder er det særlig viktig at de ikke gror ned, slik at de blir ødelagt og ikke lenger er synlige. Trær bør ikke få stå tett inntil steingarden, da røttene ellers kan forstyrre murens fundament. Det var før vanlig å gå over steingarden om våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. For mer informasjon om både restaurering og skjøtsel av gamle steingarder, se vedlegg II til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

Inngrep som har negativ innvirkning på de store kulturlandskapskvalitetene i området, kan være alt fra dårlig plasserte eneboliger og hytter, til masseuttak og andre inngrep i terrenget. Når nye bygninger skal bygges i et gammelt kulturlandskap, bør man tenke på at de nye bygningene skal underordne seg den tradisjonelle byggeskikken, særlig om de settes opp i eller nær et tradisjonelt bygningsmiljø (tun, naustmiljø o.l.). Om nye bygninger settes opp utenfor eksisterende bygningsmiljøer, er det viktigst å hindre at bygningene blir for dominerende i landskapsbildet. Man bør heller sørge for at de underordner seg landskapet og følger terrenglinjene. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i vedlegg II.

Gamlevegen mellom Kiran og Joskjør er i ferd med å gro igjen og er delvis i dårlig stand. Det anbefales derfor at det settes i gang tiltak med rydding og restaurering av vegen der dette er nødvendig. Vegen bør ikke oppgruses (i alle fall ikke i særlig grad) og bør settes i stand med tanke på bruk til fots. Det bør også lages en plan for oppfølging av ryddinga, da det ellers bare vil gro til igjen. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen også til dette. Ordninga

omfatter blant annet istandsetting av gamle veger, etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

Ved å gjøre kulturlandskapet mer tilgjengelig, blir det mulig å oppleve det for flere mennesker i lokalmiljøet og utenfra. Da økes også viljen til å ta vare på det. Det anbefales derfor at gamlevegen mellom Kiran og Joskjør merkes med skilt og informasjonstavle med kart og litt opplysninger om området. Små informasjonstavler kan også plasseres i tilknytning til interessante punkter langs turvegen eller langs vegen ellers i grenda. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det.

Gjengroing er i dag en stor utfordring i kulturlandskapet, med stadig færre gårdbrukere og beitedyr til å skjømte arealene. Det er derfor viktig å tenke over hvilke arealer man skal la få lov til å gro igjen, og hvilke som er viktige å ta vare på. Ut fra biologiske hensyn, er det særlig beitearealer som ikke er gjødslet, pløyd eller tilsådd i nyere tid som er viktige å ta vare på. Disse arealene er gjerne også positive for opplevelsen av landskapet. Innenfor området er det særlig viktig å unngå at kantsoner, restarealer og lignende som ligger ”midt inne i” kulturlandskapet gror igjen. Dette vil ellers forringe landskapsbildet i vesentlig grad.

Ellers er det de mer marginale innmarksarealene rundt smågårdene som er mest utsatt for å gro igjen. Både mellom vegen og sjøen på Kiran og nær sjøen i området Østvika – Myllavika – Gullbrandsøra er det en del arealer som er i ferd med å gro igjen. Både slått av begrensede arealer og inngjerding og beiting kan være gode løsninger her. Om det får gro igjen, vil dette påvirke hele området negativt. Mer om rydding og skjømtsel av kulturmark finnes i vedlegg I til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til rydding og inngjerding av slike arealer.

5 Utro, Eian, Norstian og Grønningen

Befart: Medio september 2005

Hoh.: 0-100 m

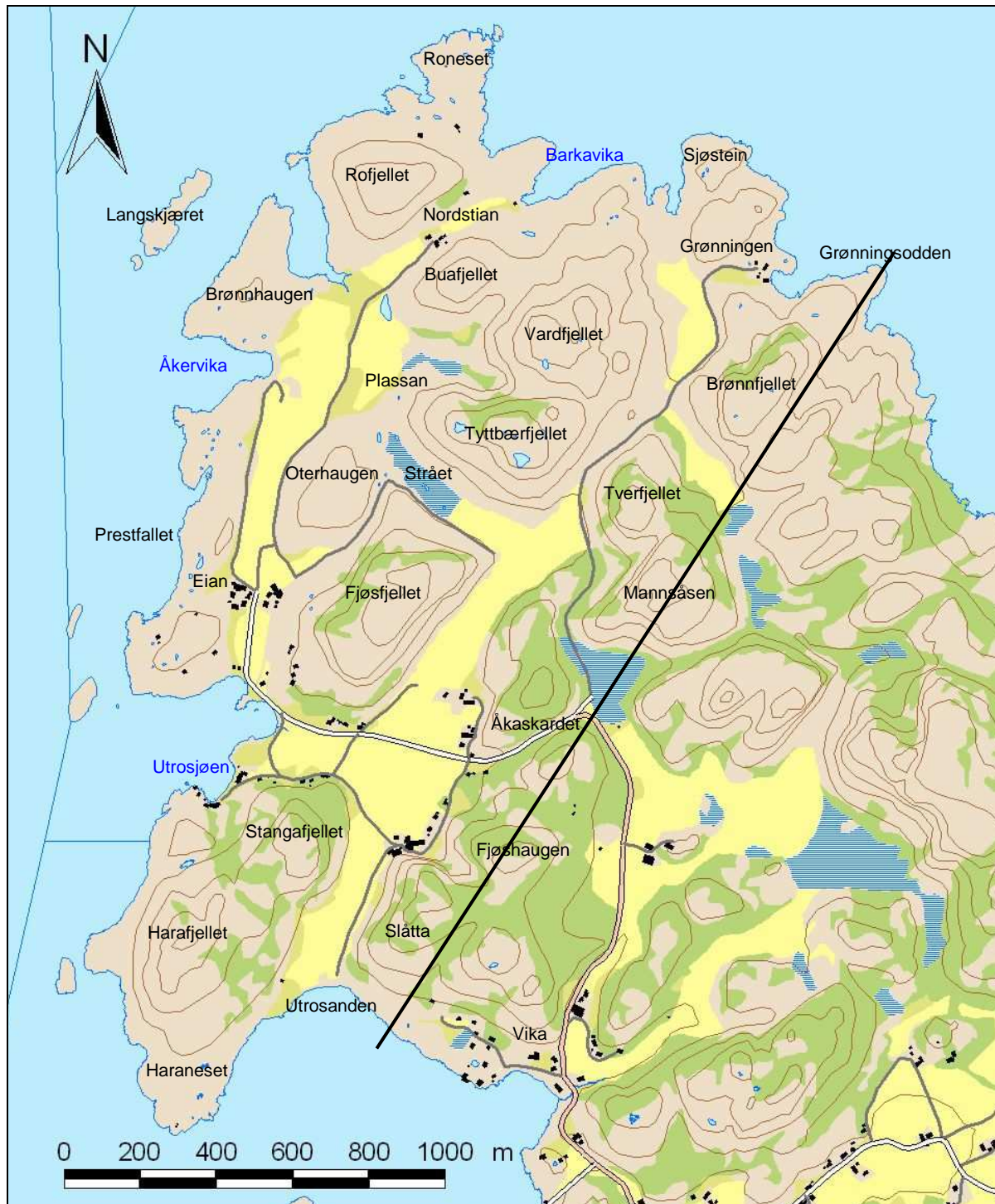
Beskrivelse av området

Gårdene Utro, Eian, Nordstian og Grønningen ligger på ei halvøy mellom Beskelandsfjorden i øst og Berfjorden i vest, like nord for Roan sentrum. Området avgrenses mot sørøst ved den diagonale streken i figur 27. Dette er et typisk kystkulturlandskap med mye flate, relativt gode jordbruksarealer, men også mer marginale arealer. Innmarka er omgitt av et kupert landskap med lave fjell og bergknauser, mange steder dekket av kystlynghei, figur 26. De små vikene og buktene gir mange naturlige havner, samtidig som det bidrar til et variert landskap. Nordstian og Grønningen er tradisjonelle småbruk, mens det på Eian er to større bruk og på Utro to større og flere mindre bruk samt bygdemuseet ved Utrosjøen.

Innmarksarealene i området ligger så å si utelukkende på et tykt dekke av marine strandavsetninger, som utgjør de store og flate partiene i terrenget. Slike avsetninger består av finkornet masse og gir gjerne et godt og næringsrikt jordsmonn. Utmarka (lyngheia) har et grunt jordsmonn med mye bart fjell, og berggrunnen vil derfor ha stor påvirkning på planteveksten. Berggrunnen her består for det meste av gneis (NGU 2006), en næringsfattig bergart med middels rask forvitring. Nordvest for strekningen Utrosjøen – Sjøsteinen består berggrunnen av granittisk gneis, som stedvis er charnockittisk. Resten av arealet består for det meste av kvartsmonzonittisk gneis. Dette gir grunnlag for fattige typer av kystlynghei.

Figur 26. I området Utro, Eian, Nordstian og Grønningen er det et kupert landskap med flate jordbruksarealer innimellom. Trivelige smågårdsmiljøer setter sitt preg på området, og bidrar til et helhetlig og innbydende preg.

Figur 27. Kart over området Utro, Eian, Nordstian og Grønningen. Området avgrenses mot sørøst ved den sorte linja på kartet. Kartdata: Geovekst GV-L 0900.

Nåværende og tidligere drift

I området finnes mange smågårdsmiljøer og noen få større gårder. Fisket var en viktig del av levevegen på mange av bruka her, og spesielt på de minste bruka var kombinasjonen jordbruk og fiske viktig. Også for husmennene (som lå under de større bruka her) var fisket av avgjørende betydning. For 40-50 år siden var det mange fiskere på fjorden her, men siden da har tallet blitt redusert drastisk, og ingen har fiske som leveveg i dag. Mange av gårdene hadde laksevarp ved fjorden her eller på noen av øyene utenfor. Laksefisket kunne være viktig

for inntekta på gården, men det var ikke årssikkert. På grunn av fisket hadde også mange av gårdene rorbuer.

Innmarka rundt gårdene var før som nå slåttemark. Utmarka er i dag for det meste gått ut av bruk, men disse lynchheiene var tidligere viktig beitemark. Både sau og storfe beitet sammen, og lynchheiene kunne dessuten gi vinterbeite for sauene. I dag gror de igjen.

I dag er drifta i området redusert og endret i forhold til tidligere. Det er ikke så mye som en tredel så mange folk i området i dag som det var før krigen. Dette forteller en del om hvilke endringer som har skjedd. Bare de største bruka er ennå i drift, og de minste bruka gikk tidlig ut av drift. Den ordinære drifta på Nordstian tok slutt i 1967, på Grønningen allerede i 1963, figur 28.

Figur 28. Grønningen er et av de flotte smågårdsmiljøene i området. Her ble drifta lagt ned allerede i 1963. I dag er gården i bruk som feriested og innmarka er delvis i gjengroing, delvis utleid til et nabobruk.

Det meste av jorda er likevel ennå i drift, da den er blitt leid bort til nabogårdene. Det er derfor lite av innmarka som gror igjen, bortsett fra små (men viktige) arealer, som like i nærheten av tuna på Nordstian og Grønningen.

Landskapet her var tidligere helt treløst, og uttak av torv var derfor nødvendig for å skaffe brensel og strø. Torvland fantes blant annet på Kvernholmen, på myrer på Eian (Strået), ved Åkaskardet og mellom Nordstian og Grønningen. Det finnes spor av dette i form av torvdammer, men ingen av torvbuene står igjen i dag.

På Vardfjellet mellom Nordstian og Grønningen var det fra gammelt av varde. Dette var en del av forsvarsanlegget langs kysten, og på vardene ble det brent bål for å varsle om at fiender var på veg. Andre varder i nærheten var på Vettan i Bessaker og i Stokksund.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det aller meste av innmarka er fulldyrket og i moderne, konvensjonell drift. Dette gjør at det finnes svært få arealer med naturlig forekommende arter på innmark. På Grønningen blir den gamle innmarka rundt fjøsmurene beitet av storfe. Likevel er arealet i gjengroing, noe forekomsten av brennesle, einer, bjørk og nype viser. Grasvegetasjonen er i stor grad dominert av sølvbunke med tydelig tuedannelse. Dette arealet er representativt for de mer marginale innmarksarealene i området.

I utmarka var det tidligere beitet og derfor helt snautt. Røsslyng og andre arter typiske for kystlynghei dominerte og dominerer ennå i stor grad utmarka. Dette er imidlertid i ferd med å endre seg. I begynnelsen av 1960-tallet var det ennå knapt et tre å se i området, mens det i dag er skogholt mange steder. Gjengroinga har begynt å sette sitt klare preg på området. Særlig har de laveste partiene langs steingardene grodd raskt igjen, på grensa mellom innmark og utmark. Dette gjør at steingardene forsvinner inn i krattskogen og at sammenhengen mellom inn- og utmark viskes ut.

Om ennå noen år vil skogen ha bredt seg lenger oppover fjellssidene, og ikke minst blitt tettere. Arealene som ligger litt i ly for vær og vind er de første til å gro igjen. Siden skaper trærne ly for hverandre, og gjengroinga akselererer. I dag er ennå kystlyngheia godt bevart litt lenger opp i fjellskråningene og på toppen av fjella. Her vil trolig gjengroinga uansett gå svært sakte. Det er likevel viktig å minne om at den åpne kystlyngheia er et menneskeskapt landskap som med hensikt ble ryddet for skog. Det har en gang vært skog her, og det er nå i ferd med å bli slik igjen.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Utro, Eian, Nordstian og Grønningene er rikt på gamle bygninger og tradisjonelle bygningsmiljøer. I tillegg finnes her mange steder steingard mellom innmarka og utmarka. Denne er imidlertid i dårlig forfatning mange steder, da den er i ferd med å gro ned av kantvegetasjon. Rydningsrøyser finnes noen steder i kanten av utmarka, blant annet på Nordstian. Fra jernalderen finnes det gravrøyser, blant annet tre på Eianshaugen og et par på Haraneset.

Tuna på Nordstian og Grønningen er typiske representanter for de tradisjonelle smågårdsmiljøene i området, og er i tillegg godt bevart. På Grønningen står ei mindre stuelån med torvtak, som er fint restaurert. Denne er i bruk som feriehus. Naustet og et uthus er også velholdt og danner et flott bygningsmiljø her i vika. Fjøset, som stod et stykke ovenfor de andre bygningene, er imidlertid revet, og bare grunnmuren og låvebrua står igjen i dag. I tillegg er det bygd et "funkishus" her; en firkantet klosse som bryter markant med bygningsmiljøet for øvrig. Denne kan enten sees på som en interessant kontrast eller som et

fremmedelement i dette kulturlandskapet. Det er i alle fall umulig å unngå å legge merke til og ta stilling til den.

På Nordstian står flere gamle bygninger i tunet, figur 29. Størhuset ble restaurert utvendig for vel 15 år siden. Bygningen ble satt opp i 1905-1910 og har ei grue som ble brukt blant annet til såpekoking, flatbrødbaking, kleskoking og lakserøyking. Kårhuset på bruket er fra sist på 1800-tallet og i så smått begynnende forfall. Kjelleren på kårhuset er imidlertid eldre enn huset, og skal blant annet ha vært i bruk som melkebu. Denne er svært interessant å få tatt vare på. Tett attmed kårhuset står et tradisjonelt uthus som blir brukt som vedskjul. Den eldste del av våningshuset på gården er svært gammel, kanskje så mye som 300 år. Det ble sagt at den var 300 år allerede ved siste verdenskrig. Tvers overfor våningshuset står driftsbygningen fra begynnelsen av 1900-tallet. Steinmuren på bygningen er fra 1940-tallet.

Figur 29. På Nordstian står flere gamle bygninger i tunet. Størhuset, som skimtes helt til høyre i bildet, ble satt i stand for flere år siden. Kårhuset, til venstre, er fra slutten av 1800-tallet og har en enda eldre kjeller. Bygningen er bevaringsverdig og bør restaureres.

På Eian ligger to tun tett i tett. Begge disse gårdene er i drift og her er satt opp mange nyere bygninger i tillegg til de eldre bygningene som står her. Dette gjør at bygningsmiljøet ikke fremstår som så tradisjonelt som på andre gårder i området. På Utro står flere helt tradisjonelle gårder der både stuelån, driftsbygning og uthus er bevart. Et par tradisjonelle ca. 1950-talls driftsbygninger står blant disse, og fremstår i dag som bevaringsverdige. Dette gjelder også flere av våningshusa og uthusa for øvrig. Smågårdsmiljøa, som de to som ligger nedenfor Stangafjellet, like øst for bygdetunet ved Utrosjøen, er også verdt å ta vare på. De bidrar både til kulturhistorie og landskapsopplevelse.

Ved Utrosjøen er det et flott og svært godt bevart naustmiljø med rundt et dusin naust tilhørende Utro-gårdene, figur 30. Dette er svært bevaringsverdig og fremstår både som et flott landskapselement og som verdifull kulturhistorie. Like ved naustrekka ligger bygdetunet i Roan, som er en godt bevart liten kystgård.

Figur 30. Naustrekka ved Utrosjøen er både et interessant kulturmiljø og et vakkert landskapselement. Lyngheia, som sees i bakgrunnen, er i begynnende gjengroing.

Mellom innmarka og utmarka på gårdene i området finnes det på de fleste gårdene steingard, eller i alle fall rester av steingarder. Disse har hatt som funksjon å holde dyra borte fra innmarka, da det var mye beitedyr i lyngheiene her før. Blant annet er det steingard øst for dyrkamarka nesten hele vegen fra Eian til Nordstian. Rundt innmarka like vest for tunet på Grønningen er det også steingard. Flere av steingardene er i forholdsvis god stand.

Flere rester av gamle stier og veger finnes i området, blant annet en sti mellom Nordstian og Grønningen. Stien er i dag noe gjengrodd ved Grønningen, men er i forholdsvis god stand ellers.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Utro, Eian, Nordstian og Grønningen er et variert og kupert kystkulturlandskap. Både de mange smågårdsmiljøene, naustrekka, lyngheiene og de mange vikene bidrar til et helhetlig og interessant landskap. De flate jordbruksarealene som er omgitt av fjell og knauser, bidrar til et kontrastfylt inntrykk, men gjør også at det dannes mange små ”rom” i landskapet. Det er derfor vanskelig å få overblikk over området uten å gå opp i heiene her. Derfra er det imidlertid flott utsikt over hele området og langt lenger enn det.

Prestfallet er et skjær like vest for Eian. Her skal presten ha druknet en gang i tiden, da det ennå var vanlig at han ble rodd langs kysten. Like innenfor ligger Slumparrova, som er et hull i berget som sjøen kan slenge bølger opp igjennom, slik at det blir som en geysir.

På Utrosanden er det en flott kalkstrand som er godt egnet til bading og soling, og for strandliv ellers. Utrosanden ligger med utsikt mot Roan hamn og er mye brukt om sommeren.

Den gamle stien som går mellom Nordstigan og Grønningen er ennå i bruk, men nå først og fremst av turgåere. Det er mange som bruker stiene og vegene her til å gå en rundtur gjennom grenda. Fra Åkaskardet kan man gå til Grønningen langs vegen her, gå over til Nordstian langs den nevnte stien, og deretter følge vegen tilbake til Åkaskardet via Eian og Utrosjøen/Utro. Denne rundturen er på ca. 4,5 km og går gjennom lett terreng med muligheter for en snartur ned i fjæresteinene, opp på en haug for å finne utsikt, eller bortom bygdetunet.

Inngrep og trusler

Det er foretatt ganske få inngrep i området ved siden av det som er gjort gjennom vanlig jordbruksdrift. Dette gjør at området fremstår som helhetlig og tradisjonelt. Det er imidlertid satt opp noen eneboliger og hytter som bryter en del med det tradisjonelle bygningsmiljøet. Det er likevel ikke så mange av disse at det påvirker helheten i altfor stor grad. Også på noen av gårdene er det flere nyere driftsbygninger og redskapshus som bryter med det tradisjonelle bygningsmiljøet.

Den største trusselen mot kulturlandskapskvalitetene i området er gjengroing som følge av endret bruk og at drifta på mange av gårdene nå er lagt ned, figur 31. Når utmarka groir igjen, blir det svært vanskelig å ta seg fram i terrenget, og en mister oversikt og utsikt. Samtidig er kystlynghei en truet vegetasjonstype, som er i tilbakegang langs hele Trøndelagskysten. Den er avhengig av drift med beiting og delvis brenning for å eksistere, og er nå i ferd med å gå tapt. Gjengroing av marginale innmarksarealer gjør at jordbrukslandskapet blir mindre variert og at færre plante- og dyrearter kan finne et levested der.

Figur 31. Gjengroing av marginale arealer er et stort problem i området. Bildet viser gammel innmark/beitemark ved Grønningen som er i ferd med å gro helt igjen. Også steingardene er i ferd med å gro ned, slik at de forfaller og heller ikke lenger er synlige.

Forfall av tradisjonell bygningsmasse er også en alvorlig trussel mot områdets kvaliteter. En ser at mange bruk er nedlagt og at driftsbygninger og uthus blir stående ubrukte. Da er det stor fare for at de ikke vil få tilstrekkelig vedlikehold, og dermed forfalle. Våningshusa blir derimot gjerne brukt som fritidshus, noe som stort sett sikrer at de blir ivaretatt.

Videre utbygging med eneboliger og hytter kan også utgjøre et problem. Dersom de plasseres spredt i terrenget, kan de hindre en effektiv utnyttelse av utmarka til beiting (og ikke minst lyngbrenning), noe som igjen påskynder gjengroinga. Om bygningene blir plassert for høyt i terrenget, vil de nærmest kunne framstå som fyrtårn i det ennå åpne landskapet. Moderne byggeskikk vil dessuten bryte kraftig med det tradisjonelle bygningsmiljøet i området.

Vurdering av området

Utro, Eian, Nordstian og Grønningen er et variert kystkulturlandskap med mange fine smågårdsmiljøer, ei velholdt, tradisjonell naustrekke, lyngheier og et helhetlig og interessant kulturmiljø. Området byr på gode turmuligheter i lett terreng med muligheter for varierte opplevelser med utsiktspunkter, kulturminner og bademuligheter.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

De største verdiene i området Utro, Eian, Nordstian og Grønningen knytter seg til et helhetlig kulturlandskap med et mangfold av kulturhistoriske og opplevelsesmessige elementer. Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Bevare den tradisjonelle bygningsmassen og steingardene
- Unngå skjemmende inngrep i området og tilpasse nye bygninger til eksisterende kulturmiljø
- Utvikle bedre tilgjengelighet for allmennheten, herunder skilting og merking av turveg
- Hindre at marginale, men landskapsmessig viktige, jordbruksarealer gror igjen

Området har en lang rekke bevaringsverdige bygninger og en tradisjonell byggeskikk som er godt bevart. Det er svært ønskelig at så mange som mulig av disse bygningene holdes i stand og at byggeskikken videreføres. Både naustrekka og de gamle gårdsbygningene, som finnes på nær sagt alle bruka, bør betraktes som bevaringsverdige. Istandsetting bør gjennomføres i tråd med anbefalingene i vedlegg II til rapporten, og det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen som dekker deler av omkostningene ved restaurering. Ny bruk av gamle bygninger er den beste forsikringa for at de blir tatt vare på, og det er derfor ønskelig at det stimuleres til dette. En utvendig restaurering behøver ikke utelukke en innvendig modernisering, noe som muliggjør at bygningen (enten det er et gammelt kårhus, et fjøs el. l.) for eksempel kan brukes til utleie.

Inngrep som har negativ innvirkning på de store kulturlandskapskvalitetene i området, kan være alt fra dårlig plasserte eneboliger og hytter, til masseuttak og andre inngrep i terrenget. Når nye bygninger skal bygges i et gammelt kulturlandskap, bør man tenke på at de nye bygningene skal underordne seg den tradisjonelle byggeskikken, særlig om de settes opp i eller nær et tradisjonelt bygningsmiljø (tun, naustrekke o.l.). Om nye bygninger settes opp utenfor eksisterende bygningsmiljøer, er det viktigst å hindre at bygningene blir for

dominerende i landskapsbildet. Man bør heller sørge for at de underordner seg landskapet og følger terrenglinjene. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i vedlegg II.

Ved å gjøre kulturlandskapet mer tilgjengelig, blir det mulig å oppleve det for flere mennesker i lokalmiljøet og utenfra. Da økes også viljen til å ta vare på det. Det anbefales derfor at rundturen Grønningen – Nordstian – Eian – Utro merkes med skilt og en liten informasjonstavle med kart og litt opplysninger om området. Små informasjonstavler kan også plasseres i tilknytning til interessante punkter langs turvegen. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

Ved Grønningen er stien til Nordstian noe gjengrodd, og det anbefales derfor at her settes i gang rydding for å få bort uønsket kratt som gjør det vanskelig å ta seg fram. Dette kan det også søkes midler til gjennom SMIL. Det bør også lages en plan for oppfølging av ryddinga og merkinga.

Gjengroing er i dag en stor utfordring i kulturlandskapet, med stadig færre gårdbrukere og beitedyr til å skjytte arealene. Det er derfor viktig å tenke over hvilke arealer man skal la få lov til å gro igjen, og hvilke som er viktige å ta vare på. Ut fra biologiske hensyn, er det særlig beitearealer som ikke er gjødslet, pløyd eller tilsådd i nyere tid som er viktige å ta vare på. Disse arealene er gjerne også positive for opplevelsen av landskapet. Innenfor området er det særlig viktig å unngå at de mer marginale innmarksarealene rundt smågårdene gror igjen. Både på Grønningen, Nordstian og på smågårdene ved Utrosjøen (ved bygdetunet) er dette en utfordring. Både slått av begrensede arealer og inngjerding og beiting kan være gode løsninger her. Om det får gro igjen, vil dette påvirke hele området negativt. Det er også en fordel om noe av lyngheiene holdes åpne, som haugen nordøst for tuna på Eian. Denne haugen utgjør et flott landskapselement og bør skjøttes gjennom beiting, men ikke gjødsles.

Det er grodd mye igjen langs steingardene. Dette gjør at de ikke lenger er så godt synlige, samtidig som det fører til raskere forfall av murene. Siden dette er kantsonene langs den dyrka marka, gir det også arealene et ustelt preg. Det anbefales derfor at det ryddes langs steingardene. På innsiden (mot enga) bør det ikke finnes annet en lav grasvegetasjon. For å hindre at nitrofile ugrasarter tar overhånd her, bør det om mulig slås helt ut til steingardene.

Det finnes en del gamle steingarder i området, og det er av verdi for kulturlandskapet at disse blir satt i stand og ivaretatt. Det var før vanlig å gå over steingarden om våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. For mer informasjon om både restaurering og skjøtsel av gamle steingarder, se vedlegg II til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

På utsiden av steingardene er det i dag mange steder et tett skogkratt. Dette bør tynnes kraftig ut, men det kan gjerne stå igjen noen spredte trær, men ikke helt inn til steingarden. Står de for nære, vil de kunne påvirke fundamentet til steingarden. Om krattskogen hogges helt ned, vil den raskt skyte opp igjen. Dette unngår man ved å sette igjen spredte, større trær. Mer om rydding av gjengrodd kulturmark, skjøtsel av gammel kulturmark og skjøtsel av kantsoner, finnes i vedlegg I til rapporten.

6 Kilder

Skriftlige kilder

Liavik, K. 1996. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag – sluttrapport for Sør-Trøndelag. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen.
SLF 2004. Statens landbruksforvaltning og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Etter register for produksjonstilskudd.

Kilder på internett

NGU 2006. Berggrunnsgeologidatabasen. I Geologi for samfunnet [online]. Tilgang: <http://www.ngu.no/kart/bg250/> [Sisert 6.3.2006].
SSB 2006. Regional statistikk. I Statistisk sentralbyrå [online]. Tilgang: <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=16> [Sisert 6.3.2006].